

BolLETÍ de la
SOCiETAT
ARQUEOLòGiCA
L'IL·liANA

Revista d'Estudis Històrics

Any CXXVII Núm. 866 #68_ISSN: 0212-7458

Tercera Època_Palma_2012

Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana

HISTÒRIA

1885-1904: *Boletín de la Sociedad Arqueológica Lulliana*

1905-1937: *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana*

1938-1977: *Boletín de la Sociedad Arqueológica Lulliana*

Anys: 3ª Època 1978-

ISSN: 0212-7458

Dipòsit legal: PM 738-1960

Periodicitat ANUAL

Editor: *Societat Arqueològica Lul·liana*

<http://www.arqueologica.luliana.com>

Preu de la subscripció: 45 euros

CONSELL DE REDACCIÓ

Director Dr. Miguel José Deyá Bauzá, Universitat de les Illes Balears

Secretari Dr. Miquel Àngel Capellà Galmés, Universitat de les Illes Balears

Vocals Dr. Albert Hauf i Valls, Universitat de València / Dr. Flocel Sabaté i Curull, Universitat de Lleida / Dr. Manuel Calvo Trias, Universitat de les Illes Balears / Dr. Tomàs de Montagut Estragués, Universitat Pompeu Fabra / Dr. Xavier Torres Sans, Universitat de Girona / Dra. Maria Barceló Crespi, Universitat de les Illes Balears / Dr. Ricard Urgell Hernández, Arxiu del Regne de Mallorca

CONSELL ASSESSOR

Dr. Antonio Bernat Vistarini, Universitat de les Illes Balears / Dra. Catalina Cantarellas Camps, Universitat de les Illes Balears / Dr. Mariano Carbonell Buades, Universitat Autònoma de Barcelona / Dr. Friedrich Edelmayer, Universitat Wien / Dr. Gabriel Ensenyat Pujol, Universitat de les Illes Balears / Dr. Antoni Furió Diego, Universitat de València / Dr. Jaime García Rosselló, Universitat de les Illes Balears / Dra. Maria Grazia Melis, Università di Sassari / Dr. Ignacio Henares Cuéllar, Universidad de Granada / Dr. Eloy Martín Corrales, Universitat Pompeu Fabra / Dra. Isabel Moll Blanes, Universitat de les Illes Balears / Dra. Natividad Planas, Université Clermond-Ferrand / Dra. Sabine Panzram, Universitat Hamburg / Dra. Pinuccia Simbula, Università di Sassari / Dr. Enric Porqueres i Gené, École des hautes études en sciences sociales (CNRS)

PRESENCIA EN BASES DE DADES I REPERTORIS BIBLIOGRÀFICS

ISOC – Ciencias Sociales y Humanidades. CSIC / REGESTA IMPERII. Akademie der Wissenschaften und der Literatur (DE) / *Repertorio de medievalismo hispánico*. CSIC / Catàleg LATINDEX / Acceptada a PIO (Periodical Index Online). Quest (GB) / Incorporada a DICE / Evaluada a RESH / Clasificada a CIRC / Allotjada a e-Dialnet, Universidad de La Rioja

PRESENCIA A INTERNET

Volums 1-62 (1885-2006) <http://lbdigital.uib.cat>

Volums 1-18 (1885-1921) <http://prensahistorica.mcu.es>

Volums 63 i següents (2007-) <http://dialnet.unirioja.es>

REVISIÓ DE TEXTOS EN ANGLÈS

M. Magdalena Vázquez Amer

DISSENY

Antoni Garau / Carles Fargas

IMPRESSIÓ

Indústria Gràfica Bahía

© dels autors pels seus articles

Els articles publicats al BSAL recullen exclusivament les opinions dels seus autors.

La revista declina qualsevol responsabilitat que pogués derivar-se dels drets de propietat intel·lectual o comercial.

Societat Arqueològica Lul·liana: C/ Monti-Sion, 9 / 07001 / Palma de Mallorca / bolletisal@gmail.com

EL DESENVOLUPAMENT INSTITUCIONAL DE MENORCA. SEGLES XIII-XV. LES SENTÈNCIES DE GALCERAN DE REQUESENS PER A MENORCA (1439-1441)

Jaume Sastre Moll

Universitat de les Illes Balears

Resum: El treball és l'estudi dels dos documents més importants per comprendre i conèixer el desenvolupament municipal i institucional de l'illa de Menorca en el trànsit a la Modernitat. La doble Sentència promulgada per Galceran de Requesens entre els anys 1439 i 1441 és la cruïlla que separa el règim municipal medieval i la municipalitat moderna. La primera Sentència, continguda en el Llibre Vermell de Ciutadella, ha estat citada, però no estudiada amb detall, i els autors que l'han tractada s'han fixat més en els aspectes formals que en el seu contingut. La segona, publicada a principi del segle XX, guardada a l'Arxiu Municipal de Maó, és pràcticament desconeguda. Un estudi conjunt posa de relleu l'organització municipal de Menorca per Requesens d'una manera molt diferent a la donada a l'illa de Mallorca, i que per la implicació dels pobles menorquins, caldria considerar-la de "democràtica".

Paraules clau: Galceran de Requesens, Menorca, municipalitat, organització ciutadana.

Abstract: This project is based on two of the most important documents to study and understand the development of institutions and local authorities in Minorca on its way to Modernity. The double ruling made by *Galceran de Requesens* between 1439 and 1441 set a precedent to distinguish between a medieval system and a modern municipality. The first of the rulings, included in the *Llibre Vermell de Ciutadella*, had been mentioned by many authors in several researches, always considering the formal aspects of its content, but never looking at it in depth. On the other hand, the second ruling, published at the beginning of the 20th century and kept in the Municipal Archive of *Mahon*, is practically unknown. Both documents together reveal Minorca's municipal organisation undergone by *Requesens*, and its difference with the one established in Majorca. The implication of the Minorcan villages in this municipal organisation allows for such system to be considered a "democracy".

Key words: Galceran de Requesens, Minorca, municipality, citizenship organisation.

Rebut el 26 d'abril. Acceptat el 5 d'octubre de 2012.

Abreviatures: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó, AMC = Arxiu Municipal de Ciutadella, AMM = Arxiu Municipal de Maó, ARM = Arxiu del Regne de Mallorca, BSAL = *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, Reg. = Registres.

Introducció

Els treballs històrics que han tractat el desenvolupament d'unes institucions tan importants per l'illa de Menorca com varen ésser el Consell o Universitat General i les Universitats particulars de les diferents poblacions illenques són més bé escadussers. I en el dia d'avui, aquesta manca historiogràfica no té una adequada justificació i més quan s'al·ludeix a una expressió que ha esdevingut ja un tòpic: "els saquejos turcs de mitjan segle XVI varen barrejar i destruir la documentació existent en els arxius de les dues principals poblacions illenques: Maó (1535) i Ciutadella (1558)". O quan algú diu "que les aportacions documentals posteriors, emanades per les altres poblacions menorquines, són insuficients per refer les antigues institucions illenques". Ambdues són una mera excusa per no aprofundir en el tema i refiar-se d'unes opinions que foren escrites a principi del segle XIX.¹

De fet, el cartulari conegut com a Llibre Vermell de Ciutadella,² resulta determinant per a la comprensió del desenvolupament d'aquella magna institució i per comprendre millor la seva transformació, ja que els nombrosos documents que conté, encara que no guardin una narració detallada de les sessions del Consell General de l'illa, marquen les fites més importants del seu desenvolupament institucional. I a través d'ells es poden seguir els principals moments que emmarquen la seva gestió.

A l'actualitat, la documentació apareguda a l'Arxiu del Regne de Mallorca relativa a l'època medieval de Menorca resulta insuficient alhora d'esbrinar la composició municipal de les viles menorquines i el seu desenvolupament institucional durant el segle XIV.³ Encara que aquella és abundant, fa poques referències a les relacions entre les institucions insulars menorquines (Consell General i Universitats) i el Gran i General Consell de Mallorca. Així i tot, són nombrosos els documents que tracten sobre les apel·lacions fetes en litigis particulars, presentades davant les altes institucions del regne.

El motiu d'aquest buit documental es deu a que a partir de la segona meitat del segle XIV l'illa de Menorca ja gaudia d'una gran autonomia política, sobretot civil, que tan sols necessitava recolzar-se en les institucions polítiques i militars mallorquines quan l'illa era amenaçada des del mar per l'enemic. Però sempre temorosa de ser supeditada i constrenyida per la germana major.

No pot estranyar doncs que els seus ulls polític miressin sempre més cap al Principat o al regne de València que vers Ciutat de Mallorca. Era com si Menorca, inserida en el regne de Mallorca, volgués fugir del constant centralisme que la balear major exercia sobre ella i el seu territori. Malgrat tot, Ciutat i certes localitats costaneres del lllevant mallorquí eren els focus més importants d'aprovisionament pels illencs. I en el seu desenvolupament polític, Mallorca fou l'àrea que influí majoritàriament sobre Menorca, de la qual va copiar la majoria de les seves institucions, degut principalment al requeriment constant dels monarques.

¹ RAMIS i RAMIS, J.: *Compendio de la Sentencia de Galcerán de Requesens y de sus correcciones*, Mahón, 1814. Reed. (facsimil) *Compendio de la Sentencia de Galceran de Requesens*, Menorca, 1995, p. 21.

² AMC, Regests publicats per ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella, Catàleg dels seus documents*, Barcelona, 1977.

³ ROSSELLÓ VAQUER, R.: *Aportació documental a la Història de Menorca. El segle XV*, Mallorca, 1982. *Aportació a la història medieval de Menorca. Segle XIV (reis de Mallorca i Pere el Cerimoniós)*, Mallorca, 1985.

La tasca realitzada per J. E. Martínez Ferrando a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va obrir una altra finestra que ens ha permès eixamplar l'horitzó. Els microfilms tramesos a la Biblioteca Pública de Maó, que contenen part de la documentació dictada pels reis a les autoritats menorquines i copiada en els registres de Cancelleria Reial, inserida dintre la sèrie *Majoricarum*, permeten omplir el buit documental al·ludit i arribar a algunes de les conclusions que exposem en aquest treball. A l'actualitat, la disposició de la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó en xarxa (PARES) permet una consulta puntual de tota la documentació existent de Menorca sobre aquesta sèrie.

El procés del desenvolupament institucional a l'illa de Menorca

El desenvolupament institucional de l'illa de Menorca, durant l'Edat Mitjana, passa per quatre etapes diferents, emmarcades per uns determinats esdeveniments polítics, en els quals es produïren uns canvis que modificaren la situació política municipal anterior. El resultat final d'aquest procés fou la transformació de la Universitat General de Menorca, configurada primer pels representants de la vila de Ciutadella, en la formació dels diferents organismes municipals amb els que Menorca desembocà a la Modernitat: la Universitat particular de Ciutadella, com a cap de l'illa, i les Universitats de Maó, Alaior i Mercadal –castell de Santa Àgueda, com a organismes municipals propis a cadascuna de les viles foranes. Però a més, l'illa va mantenir la institució primària de caràcter general, representativa de tots els municipis menorquins, denominada després Consell General de Menorca, que va substituir l'antiga Universitat General o Comú de l'illa.

No deixa de sorprendre quan algú,⁴ parlant d'aquest procés, fruit del lent però constant increment demogràfic de les poblacions illenques i de la transformació institucional, el qualifiqui de desintegració municipal, quan el terme més apropiat que el defineix podria ser el d'enriquiment i sorgiment de la municipalitat illenca, que mantindria la seva unitat institucional en el Consell General.

Les quatre etapes esmentades estarien emmarcades per aquests esdeveniments:

Primera etapa: (1287-1298)

Alfons III d'Aragó conqueria l'illa de Menorca (1287) i promulgava les mateixes Llibertats i Franqueses de que gaudia l'illa de Mallorca des de temps de Jaume I,⁵ de manera que amb aquella disposició feia efectiva, per tota l'illa, la Carta de Franquesa promulgada pel seu avi el dia 1 de març de 1230, més les tres disposicions afegides a Alcañiz l'any 1247.

Aquest decenni de la Història de Menorca és una etapa fosca, de la qual gaudim d'escassa informació municipal. Però a tenor del que succeïa a les altres poblacions catalanes i mallorquines, l'elecció d'uns prohoms, nomenats anualment com a representants de la ciutadania, per contrarestar els abusos d'autoritat dels oficials reials i/o per fer complir les

⁴ VINENT i BARCELÓ, P.: "Procés de desnaturalització i abolició de la Universitat General de Menorca (segles XVI–XVIII)", *Revista de Menorca*, 1984, p. 9-95.

⁵ QUADRADO, J.M.: *Privilegios y Franquicias de Mallorca*, Ed. Ricard Urgell, Palma, 2002, p. 28 (IV): *Quod omnes habitatores regni Maioricarum et insularum Minoricarum et Evissae sunt Franchi et liberi per totam dominationem regis*. Lleida 22 de març de 1232.

disposicions regulades a la Carta de Franquesa dictada pel Conqueridor, no pot sorprendre a ningú.⁶

Més difícil és poder demostrar que en aquests 11 anys que separen les dues dates fossin elegits Jurats, quan l'illa feia ben poc que havia entrat en un lent procés de repoblació i els establiments agraris i poblacionals no estaven encara ben definits.

El retard en la integració de Menorca a la Corona Mallorquina (1287) va suposar un retard en el desenvolupament dels òrgans administratius i de govern de l'illa, els quals varen ser creats d'una manera molt semblant als existents a la balear major, de la qual va prendre model i depenia política i administrativament.

El rei Alfons III d'Aragó en concedir als menorquins els mateixos privilegis i franqueses de que gaudien els mallorquins,⁷ permetia crear a Menorca les mateixes institucions existents a Mallorca.

Mitjançant el document signat el 27 de juny de 1287,⁸ Alfons III dictava una nova estructura municipal pel regne de Mallorca, la qual no degué afectar a l'illa de Menorca. La primera referència que tenim per a Menorca data de 1291, quan el seu germà i successor, Jaume II d'Aragó, manava al procurador reial, Pere de Déu, que juntament amb els síndics de Menorca, nomenats pel municipi de l'illa,⁹ compareguessin davant d'ell per retre-li l'obligat homenatge de fidelitat. L'altra, datada el 10 de juny de 1298 a Barcelona, el rei manava al municipi de Menorca observar la gràcia reial concedida a Joan de Rovira, com a tresorer del monarca per a tota l'illa.¹⁰

Els dos documents permeten creure que de 1287 fins el 1298, any en que Jaume II d'Aragó va retornar el regne insular, a Menorca tan sols hi havia un nucli suficientment poblat per constituir una entitat municipal, Ciutadella, que regiria l'illa d'una manera molt semblant a com havia actuat Ciutat a l'illa mallorquina, amb competències sobre tot el territori, com ho establí la Carta de Franquesa (1 de març de 1230) i la carta de creació dels Jurats de Mallorca el 1249, documents promulgats per Jaume I, per a tot el regne. Mentre, la vila de Maó pareix seria regida per un grup de prohoms locals i per l'oficialitat reial existent, en aquest cas el batlle.

El dictat fet pel rei, el 1291, manant elegir síndics o representants municipals per retre-li el degut homenatge de fidelitat seria una norma usual a l'època, i aquella es repetirà pocs anys més tard, quan els síndics de Ciutadella i Maó, congregats en l'assemblea a l'església

6 SALVA RIERA, J.: "Fundación del reino de Mallorca", a MASCARÓ PASARIUS, J. (coord.): *Historia de Mallorca*, II, Palma de Mallorca, 1975, p. 110-140.

7 Llibre Vermell de Ciutadella; Un document semblant, extret de la Cancelleria Reial ha estat publicat per UDINA ABELLÓ, A.M.: "Noves dades per a l'estudi de l'organització de Menorca després de la conquesta", *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Comunicacions II*, Mallorca, 1990, p. 361, Apèndix III.

8 ARM, Còdex Rosselló Vell i Rosselló Nou, f. 167v i 118; publicat a PONS PASTOR, A.: "Constitucions i ordinarions del regne de Mallorca", *BSAL*, 24, 1931-1932, p. 256.

9 ACA, Cancelleria Reg. 90, f. 3; BOFARULL, M.: *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, XXX, Barcelona, 1866, p. 35 i s.; UDINA ABELLÓ, A.M.: "Noves dades...", p. 361-365.

10 ACA, Cancelleria Reg. 196, f. 284.

parroquial de Ciutadella, reteren homenatge al príncep Sanxo I de Mallorca, el 1302,¹¹ o quan el rei Pere IV el Cerimoniós, una vegada integrat definitivament el regne de Mallorca a la confederació catalana aragonesa el 1343,¹² manava als síndics menorquins que es traslladessin a Mallorca per jurar-li la fidelitat deguda en el mateix castell de l'Almudaina.

Aquesta documentació també planteja algunes qüestions. Durant el regnat d'Alfons III o de Jaume II d'Aragó, s'elegiren els 6 Jurats (com a Ciutat de Mallorca) per resoldre els problemes illencs? A Ciutat de Mallorca no hi va existir municipalitat mentre no hi hagué la representació dels Jurats, elegits entre els quatre estaments socials que configuraven la població ciutadana. Per consegüent tot fa pensar que a Ciutadella de Menorca succeiria el mateix. No hi degué haver Jurats durant l'últim decenni del segle XIII, però sí prohoms, representants de la població, com succeïa en altres poblacions catalanes.

El primer període finalitzava l'any 1298, quan Jaume II d'Aragó retornava al seu oncle Jaume II de Mallorca el regne insular, segons les disposicions signades en el Tractat d'Anagni de l'any 1295. Així doncs creiem que la tasca organitzativa i les bases institucionals serien marcades a l'etapa següent, durant el regnat dels reis de la Casa de Mallorca.

Segona etapa: (1298-1343)

Durant 56 anys Menorca restà baix el domini dels reis de la Casa de Mallorca. I fou en aquest mig segle quan l'illa de Menorca va rebre de fet les principals bases institucionals que, en desenvolupar-se, donarien lloc a la realitat municipal menorquina.

Els dos principals documents emanats pels monarques mallorquins sobre aquesta qüestió foren: la promulgació de la carta de Franquesa i Llibertats atorgada als menorquins per Jaume II de Mallorca (30 d'agost de 1301);¹³ i el document conegut amb el nom de Pariatge, atorgat pel mateix rei el 19 de març de 1301.¹⁴

Amb el primer document, Jaume II fixava la primera organització municipal pels menorquins. Amb el segon creava unes parròquies i altres capellanies, que amb el temps es convertirien en les futures viles menorquines.

Jaume II abolia la disposició dels 6 Jurats d'Alfons III i els reduïa a quatre, un per cada braç (privilegiat, ciutadà, burgès i menestral), que serien elegits pel Lloctinent de la governació, i assessorats per 10 consellers, elegits per aquells. Aquest conjunt de 14 prohoms formarien la corporació municipal de Ciutadella, inalterable durant tota l'Edat Mitjana.¹⁵ A més, el rei disposava que per decidir afers concernents a tota l'illa, els 14 prohoms de Ciutadella convoquessin alguns prohoms de Maó, Alaior (encara Hialor) i del Castell de Santa Àgueda, que en conjunt formarien el Consell General. Quedaven doncs generades dues institucions

11 ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 24.

12 BOFARULL, P.: *Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, XXX, Barcelona, 1866, p. 30 i s.

13 AMC, Llibre Vermell, f. 56-60v; ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 19

14 AMC, Llibre Vermell, f. 93v-95v; ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 89.

15 Aquest sistema d'elecció ha estat nomenat de franquesa o de cooptació. CASASNOVAS CAMPS, M.A.: "De la conquesta Cristiana a la Guerra de Successió", *Enciclopèdia de Menorca. Història*, II, 2000, p. 55.

bàsiques. La Universitat particular de Ciutadella i la Universitat General o Consell General, a les que posteriorment s'anirien afegint altres (municipalitats particulars) fins a completar el mapa institucional menorquí.

El rei Jaume II, coneixedor de que l'illa era escassament habitada per dues poblacions extremes (Ciutadella i Maó), era conscient de que per repoblar les terres centrals s'havia d'actuar de manera molt semblant a com s'havia procedit a Mallorca. Impulsar la creació de punts d'encontre per la gent camperola i aquests punts de reunió eren les esglésies parroquials, al voltant de les quals s'establien els mercats i on la població pagesa realitzava els contractes socials (matrimonis) i comercials (compra-vendes). Per aquesta raó va manar crear 7 parròquies i 3 capellanies de patronat reial, és a dir, sufragades per la monarquia.

Les parròquies eren: la de Santa Maria de Ciutadella, que seria convertida en pabordia, la de Sant Joan de Monastrel (al Cap d'Artrutx, al sud de Ciutadella), Sant Bartomeu a les Ferreries, Santa Creu de Lloriac, en el terme del castell de Santa Àgata, la de Sant Llorenç a Binixems (en el terme de Favàritx), l'església de Santa Eulàlia a l'alqueria de Hialor i la de Santa Maria a Maó. Les tres capelles foren: la de Coniola, a la zona nord del terme de Ciutadella, la de Sant Narcís al Mercadal, i la de Sant Salvador, a la muntanya del Toro.

Però la intenció primera del rei no va tenir l'èxit esperat. Per crear una pobla era necessari disposar de terres de conreu que repartir als nouvinguts i adequar aquelles d'una infraestructura adient per poder-les habitar. La compra de l'alqueria Hialor, el 1304, de manament reial, va permetre la fundació de la pobla d'Alaior, però altres intents, com la compra de l'alqueria de Santa Creu i Malbúger, als termes del castell de Santa Àgata i Maó, pareix no van tenir èxit i fracassaren.

Malgrat la continuïtat de la política del seu pare, Sanxo I de Mallorca no va donar cap disposició que afavorís el repoblament menorquí, de manera que algunes parròquies i capelles no van prosperar (Sant Joan de Monastrell, Coniola, Santa Creu, Binixems), mentre altres, amb el temps, es convertiren en incipients nuclis de població.

Segons Casasnovas Camps, durant l'època de la dinastia mallorquina no tenim constància de l'existència d'Universitats foranes, mentre que Hernandez Sanz creu que els seus inicis foren durant el regnat de Jaume III.¹⁶ Nosaltres creiem que tant Ciutadella com Maó ja tenien municipalitat durant el regnat de Jaume II, mentre que les altres viles eren regides per un grup de prohoms presidits pel batlle local.

Així doncs, alhora de configurar el Consell General de Menorca, no es pot acceptar que aquell fos configurat per 10 consellers de Ciutadella més 10 consellers forans, sinó que la representació de les viles ho seria per un grup més reduït de consellers.¹⁷

Durant aquest mig segle, els principals punts de controvèrsia suscitats entre Ciutadella i les poblacions de fora foren principalment de caire econòmic i de defensa. Les poblacions de fora

¹⁶ CASASNOVAS, M.A.: "De la conquesta...", p. 54; HERNANDEZ, F.: *Compendio de Geografia e Historia de la isla de Menorca*, Mahón, 1908, p. 200-202.

¹⁷ La mateixa carta de Franquesa ho diu així: *Volem també que dits consellers puguin ser fins a 10, i que siguin de Ciutadella, i que en els negocis relatius a la Universitat de dita Illa "vocent alios probos homines de Maho et de termino castrí Sancta Agada et de aliis locis insulae supradictae; prout eis videbitur expedire".* AMC, Llibre Vermell, f. 201-204.

protestaren per les arbitriarietats a l'hora de repartir la quantia de les talles, la distribució del producte recaptat de les cises que havia de ser invertit en les obres dels murs defensius, i de les despeses sufragades en la tramitació de les ambaixades a la Cort reial. Els enfrontaments entre les famílies rivals començaren a apuntar durant els primers anys del regnat de Pere IV, quan es produí la rivalitat entre els partidaris de Pere IV (Els Corbera) i els acusats d'haver donat suport a Jaume III (els Loçano i els Montpalau).

Aquesta segona etapa es tancava amb la definitiva incorporació de Menorca a la Corona Catalana Aragonesa per Pere IV el Cerimoniós, a principis de juny de 1343, encara que l'annexió no afectà el sistema municipal establert.

Tercera etapa: (1343-1439)

Durant la segona meitat del segle XIV el desenvolupament de les poblacions foranes menorquines va ser una lenta i difícil realitat. Un frec a frec entre la preponderància d'una capital, Ciutadella, que volia mantenir els seus privilegis, enfront d'unes poblacions que cada vegada demanaven un major protagonisme i una major representativitat en els òrgans de poder, peticions que la capital es resistia a concedir. De manera que Menorca patia la mateixa problemàtica que vivia la Ciutat de Mallorca amb la resta de les viles foranes, amb les particularitats pròpies de cada territori insular.

Les protestes presentades pels forans i les evidents proves de favoritisme motivaren els primers canvis del sistema electoral municipal.¹⁸ L'any 1370, Pere IV intervingué canviant el sistema d'elecció municipal, però la mateixa intromissió reial contra les Franqueses amb l'ordre donada, no contribuiria a solucionar el contenciós entre ciutadans i forans menorquins. El monarca va anul·lar el sistema anterior i manà que els quatre Jurats fossin elegits pels Jurats i consellers de l'any anterior, i no pel Lloctinent com era costum, norma que s'havia estès a la major part de les ciutats i viles de la Corona.¹⁹ La mesura no deixa de sorprendre. El rei deixava en mans populars l'elecció del govern municipal que abans controlava a través dels seus representants: el Lloctinent o Governador i el Batlle General. Malgrat tot, exigia que tan uns com els altres juressin fidelitat a la Corona.

Amb el nou sistema, de vuit candidats proposats, dos de cada estament, s'elegirien els 4 Jurats, un de cada estament. Després s'elegirien els consellers. Però les normes dictades sofriren una modificació l'any següent (1371); en lloc dels 8 proposats, ara serien 16, quatre de cada estament, i els elegits Jurats haurien de vagar dos anys per tornar a ser elegits.²⁰ Malgrat la bona disposició reial, els governadors de l'illa, exclosos de l'elecció, s'implicaven

18 L'any 1356 Pere IV manava que les persones elegides per exercir els càrrecs de Jurat i conseller a Menorca fossin idonis i útils per regir la Cosa Pública, sense fer cap mena de favoritismes ACA, Reg. 1418, f. 47; ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 161, PERELLÓ, M.: *Menorca a l'època de Pere el Cerimoniós*, Maó, 1986, doc. 34; però malgrat les bones intencions reials, l'ordenança exclouia a tots aquells que no gaudien d'una posició folgada i una formació adequada.

19 ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 215, PERELLÓ, M.: *Menorca...*, doc. 90. ACA, Reg. 1429, f. 70v.

20 ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 238, PERELLÓ, M.: *Menorca...*, doc. 116. ACA, Reg. 1429, f. 138-138v.

i prenien partit, provocant les reiterades protestes per part dels perjudicats.²¹

L'any següent (1377) Pere IV canviava novament el sistema d'elecció, en el qual manava incloure a tots els habitants de Menorca. La mesura, enviada pel mes de gener, va haver de ser revocada pel mes de juliol del mateix any, no sols per la complexitat dels sistema, sinó per impracticable i perquè rompia el monopoli exercit per Ciutadella en quan el nomenament dels Jurats. Una vegada revocada l'ordenança, es retornava al sistema dictat el 17 de març de 1371.²²

Durant els anys següents es produïren nous enfrontaments. L'any 1386, des de Barcelona, el rei va dictar una nova ordinació municipal molt més complicada que l'anterior. S'elegirien 20 persones de cada estament que serien insaculades, dels quals sortirien els Quatre Jurats, però alhora d'elegir els 10 consellers de Ciutadella el sistema d'elecció era doble i amb un procés complicat, en el que s'introduïa els sistema d'insaculació. Garantirien l'elecció el Vice Gerent de la Governació, el Batlle General i el Jutge. Però també hi seriem presents 4 prohoms forans, 2 de Maó, 1 d'Alaior i 1 de Santa Àgueda.²³

Era evident que els intents de reforma del sistema provocaven una convulsió social major de la que existia abans. Val a dir que la pretensió de la monarquia era evitar les lluites entre les classes existents en els seus regnes, però en aquest sentit Menorca no fou una terra molt conflictiva, ja que la classe cavalleresca i de paratge era minsa en nombre i les demés classes socials tenien poca representació i escàs poder econòmic. Això no exclou que les discrepàncies entre els diferents estaments no existissin. Les principals preocupacions, a més dels fraus, eren la malversació dels cabdals públics i l'elevada pressió fiscal, de la qual la monarquia era la principal responsable (finançament de les guerres amb Sardenya, Gènova, Castella...).

Els reis successors de Pere IV no emanaren cap tipus de modificació municipal. Joan I manava al seu representant a Menorca, Berenguer d'Hostalrich que investigués les irregularitats comeses pels Jurats durant els darrers 8 anys, però a petició de Martí I l'Humà, el mateix governador reconeixia que els Jurats i consellers havien actuat sempre amb tota rectitud i efectivitat. Així doncs, creiem que hi havia petits grups de poder que aixecaven calúmnies contra els Jurats per desprestigiar la institució.

Així doncs, els dos principals problemes de l'illa de Menorca, en iniciar-se el segle XV eren, l'enfrontament entre Ciutadella i les pobles foranes i la discòrdia entre els Jurats i la classe privilegiada, que es negava a contribuir en les despeses del Comú de l'illa en els costos de defensa.

La solució definitiva pareix que va venir de la mà del governador Galceran de Requesens, quan aquell promulgà les dues Sentències que regulaven d'una manera definitiva el sistema de govern dels menorquins. Una redactada el 1439, en la qual intervingué directament la

21 El 1376 els Jurats protestaren contra l'actuació de Berenguer de Tornamira que s'oposava a que Ramon Berenguer de Roaix actués com a Jurat de l'estament noble, quan ja havia ocupat el càrrec en altres ocasions, pel mateix estament. ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 253, PERELLÓ, M.: *Menorca...*, doc. 129.

22 AMC, Llibre Vermell, f. 28-30; ARAGÓ, A. M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 269 i 277, PERELLÓ, M.: *Menorca...*, doc 150, i 159. ROSSELLÓ VAQUER, R.: *Aportació...*, p. 272-276.

23 ARAGÓ, A.M.; CONDE, R.: *El Llibre Vermell de Ciutadella...*, doc. 354; PERELLÓ, M.: *Menorca...*, doc. 232.

reina Maria, i l'altra promulgada el 1441, ordenances que després serien confirmades pel rei Alfons V el Magnànim el 1442.

Quarta etapa: (1439-1558)

Segons M. A. CASASNOVAS, les irregularitats en l'elecció de Jurats es perllongaren durant els anys 1425-1429, en què Alfons intervingué algun any anul·lant i nomenant els Jurats de Menorca. Però per acabar amb el contenciós, el 1433 nomenà a Galceran de Requesens com a Governador de l'illa, el qual, induït per la reina Maria, va elaborar una Sentència per Menorca, amb la finalitat de restituir la pau.

La promulgació de la Sentència de Galceran de Requesens a Menorca va tenir el seu efecte pacificador per dos motius: en primer lloc per la forta multa (1.000 lliures) imposada a tots aquells que, d'una manera o altra, rompessin l'acord o no l'acceptessin; l'altra, perquè la població menorquina discrepant de Ciutadella, en aquest cas Maó, va assolir amb aquella una major autonomia respecte a la capital, que li va permetre gestionar els seus propis recursos, recaptar les talles, les cises, gestionar la compra de blat etc. Bastava doncs, tenir uns pocs representants en el Consell General per fiscalitzar i controlar, juntament amb els altres representants de les poblacions de Mercadal i Alaior, el principal òrgan de govern menorquí, el Consell General.

La primera Sentència de Requesens resulta ser l'Ordinació Municipal menorquina més pactada entre els diferents estaments socials. Una Sentència que esdevé un model atípic dintre d'una societat estamental i agressiva, com era la de l'Edat Mitjana, en la qual les classes més afavorides i privilegiades sempre imposaven els seus criteris.

Evidentment la promulgació de la Sentència de Requesens obre la quarta etapa medieval menorquina. El document, confirmat per Alfons V el Magnànim el 6 d'octubre 1442 no va solucionar tots els problemes entre ciutadans i forans menorquins, però les seves clàusules serien respectades i durarien en el regne de Mallorca fins el Decret de Nova Planta promulgat per Felip V (1714), mentre que a Menorca, en ésser aquesta illa conquistada poc abans (1708), i després integrada a l'Imperi Britànic (1714), el sistema municipal menorquí es perllongaria, amb poques alteracions, fins l'any 1813, en què desapareixeria una vegada incorporada definitivament Menorca a la Corona Espanyola pel Tractat d'Amiens, de 1802.

El tractament bibliogràfic de la Sentència de Galceran de Requesens

Després de la ressenya feta per Juan Ramis i Ramis en un opuscle editat a Maó el 1814, les aportacions fetes sobre les Institucions Municipals Menorquines són més bé poques. A principi del segle XX l'historiador Hernandez Sanz va publicar en un opuscle, sense data, un document localitzat a l'Arxiu de Maó que era una segona Sentència emanada per Galceran de Requesens,²⁴ però el títol amb que el va encapçal·lar la publicació feia creure que es tractava d'un resum de la mateixa Sentència comentada per Ramis, quan de fet era la publicació de la segona Sentència feta el 1441.

²⁴ HERNANDEZ SANZ, F.: *Una Sentència Arbitral de mossèn Galceran de Requesens, governador de la illa de Menorca, per Hernandez Sanz, cronista de la Universitat de Mahó (1441) s/d.*

Per la seva part, Hernandez Sanz, a la seva *Història de Menorca*, feia poques referències a la Sentència de 1439²⁵ i extreia la seva informació d'una còpia autenticada de l'Arxiu de Maó, quan Llabrés i Quintana ja havia publicat a la Revista de Menorca (1896-97) uns paràgrafs sobre el règim municipal menorquí; M. Lluïsa Serra i altres, en una altra *Història de Menorca*,²⁶ feien una breu referència al document analitzant breument el seu contingut.

Després d'aquestes aportacions documentals M. Lluïsa Serra va publicar un llarg article titulat "Establecimiento del Régimen de Insaculación en Menorca, bajo el reinado de Alfonso V", en el qual, malgrat es refiava de les opinions d'Hernandez Sanz i Llabrés Quintana, feia noves aportacions que han servit a tot un seguit d'historiadors per repetir les mateixes opinions.²⁷ Però l'autora no esmenta en cap moment la consulta del document existent en el Llibre Vermell de Ciutadella, de manera que pensem que el seu estudi es basa en la còpia treta dels registres de l'Arxiu de Maó.²⁸

Un nou treball d'Udina Abelló²⁹ ha permès conèixer unes primeres referències municipals dels anys 1291-1299, quan el rei Jaume II d'Aragó manava al procurador reial, Pere de Déu, que ell i els Síndics de Menorca, nomenats pel municipi de l'illa, compareguessin davant d'ell per retre-li l'obligat homenatge de fidelitat.³⁰

Altres Històries de Menorca parlen de l'Organització Municipal de les viles i pobles de l'illa, com la de Pilar Vinent, un estudi plegat de imprecisions i amb unes opinions polítiques i socials que no es corresponen amb les pròpies de la mentalitat medieval de l'època; darrerament M. A. Casasnovas³¹ ha incidit en el tema municipal amb dos treballs ben documentats, però amb imprecisions, de manera que l'estructuració del Consell General de Menorca, l'anàlisi de la Sentència de Requesens i la seva incidència en el Consell General i Universitats particulars de Menorca, és una tasca que roman en gran part inèdita.

Les sentències de Galceran de Requesens

La majoria dels autors que han estudiat la Sentència de Galceran de Requesens per a Menorca (1439-1442) han donat més importància al fet de que amb aquella s'instituí a l'illa el règim de sac i sort, que suposava un canvi en l'elecció dels membres del Consell General, que als canvis introduïts en els òrgans municipals particulars de les viles que aquella suposava. Era com si la nova manera d'elegir els representants del Consell General fos un esdeveniment paradigmàtic, mentre que les altres innovacions i renovacions en el si de les universitats particulars de Menorca no pareixien tenir massa importància. I de fet, el sistema d'elecció no era innovador, ni tan sols era un canvi en la manera d'extracció dels candidats del Consell General.

25 HERNANDEZ SANZ, F.: *Compendio de Geografía e Historia...*, p. 190 i 200-202.

26 SERRA, M.L.; ROSSELLÓ BORDOY, G.; ORFILA LEÓN, J.A.; De NICOLAS, J.C.: *Història de Menorca*, I, Maó, 1977, p. 276-277.

27 SERRA, M.L.: "Establecimiento del Régimen de Insaculación en Menorca, bajo el reinado de Alfonso V", *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Palma, 1955, p. 299-305.

28 AMM, Llibre Privilegis 3, lletra C, f. 1-87.

29 UDINA ABELLÓ, A.M.: "Noves dades...", p. 361-365.

30 El manament no està registrat en el Llibre Vermell de Ciutadella.

31 CASASNOVAS CAMPS, M.A.: *De la conquesta Cristiana...*; *La Universitat General de Menorca durant l'Edat Mitjana*, Ciutadella de Menorca, 1992.

La Sentència de Galceran de Requesens marca un punt d'inflexió en el procés del desenvolupament municipal illenc, i suposa la relaxació de les dues principals qüestions que causaven un mal viure i una constant pertorbació de la vida ciutadana. Primer suposava un triomf de les peticions de les classes menys afavorides enfront de les privilegiades, i era el final d'unes constants i aferrissades controvèrsies dialèctiques entre la Universitat General i les universitats particulars menorquines. Però aquelles dissensions i querelles mai poden ser considerades una lluita de classe, entre privilegiats i no privilegiats, ni un triomf de les classes socials menys afavorides sobre l'opressió dels senyors, propietaris de la terra. A Menorca, el nombre de privilegiats, durant l'etapa medieval, era tan minse i la seva representativitat tan escadussera que suposava un pes polític prescindible, el qual va estar a punt de desaparèixer del mapa polític illenc.

Amb ella començava una nova etapa municipal que es perllongaria quasi 400 anys, fins que un nou règim municipal la substituïria definitivament el 1833. El document, acceptat per uns i altres, determinava l'equiparació paritària de la representativitat municipal forana en el Consell General de la Universitat Menorquina i una nova forma en l'estructuració de la vida municipal de les pobles.

Sinopsis del document del Llibre Vermell

El document que guarda el Llibre Vermell de Ciutadella amb el títol "La Sentència de mossèn Requesens", és el procés de gestació d'una Ordenança que abraça 23 mesos, del 10 de novembre de 1439 fins l'11 d'octubre de 1441. El notari redactor del document –que ocupa 38 pàgines de gran format del llibre– anotà totes les incidències i modificacions practicades a la Sentència, a instàncies del governador, de manera que el contingut de la mateixa és una petita part del document.

Per una millor comprensió, hem dividit el document en aquests apartats:

- a. Els motius que impulsaren la redacció de la Primera Sentència.
- b. Les reunions prèvies a la publicació de la Sentència a la Ciutat Comtal.
- c. La publicació de la Sentència a Ciutadella (10 de novembre de 1439).
- d. Objectiu de la Sentència de Galceran de Requesens.
- e. El contingut de la Sentència.

a. Els motius que impulsaren la redacció de la Primera Sentència

Durant tot el segle XIV i primer terç del XV, les Universitats menorquines estaven immerses en unes constants polèmiques, que se debatien i ventilaven acaloradament en el sí del Consell General, on la representativitat forana (Maó, Alaior i Mercadal) estava en inferioritat numèrica enfront de la Universitat particular de Ciutadella.

Durant aquests 150 anys, la Universitat General, o Comú de l'illa, era regida pels representants de Ciutadella, que amb els 4 Jurats, màximes autoritats civils de Menorca, i els 10 consellers, distribuïen els diners recaptats de les talles i altres imposicions generals a la seva manera. La manca de transparència en les inversions i la mala gestió dels diners del Comú de part dels Jurats, era motiu suficient perquè els representants de les pobles o síndics, sobretot els de la vila de Maó, alcessin la seva veu contra aquelles arbitrarietats i enviessin ambaixades a la cort reial protestant contra aquella actitud, cercant una solució davant la seva impotència. En unes ocasions protestaven perquè els Jurats no invertien les quantitats estipulades pel

rei Sanxo I de Mallorca en la construcció del mur del Raval de Maó, altres perquè els Jurats havien invertit uns diners del Comú en la compra d'objectes de culte per a l'església de Santa Maria de Ciutadella, quan aquelles despeses havien de fer-se amb el diners de la universitat particular de la vila. Però els ànims s'encenien encara més quan els Jurats es negaven a pagar, del fons Comú, les despeses presentades pels forans, on s'especificaven els costos de les ambaixades enviades al rei o a la reina, al·legant els primers que no havien estat aprovades pel Consell, mentre que ells deduïen les despeses d'altres comissions tramitades a la cort reial, en molts casos per contradir les peticions fetes pels Síndics forans. Una altra polèmica era la distribució del blat comprat pel Comú de l'Illa, que no sempre es distribuïa equitativament.

Al mateix temps, la Universitat General, amb una representació majoritària de burgesos, menestrals i pagesos, mantenia un fort litigi amb els cavallers, privilegiats i homes de paratge, dels que pretenien cobrar la seva contribució en les càrregues comunes i necessàries per a la defensa i protecció de l'illa, com eren la construcció de les muralles i els valls, la compra d'armes, la paga d'escoltes i talaies etc. despeses que els privilegiats refusaven, al·legant que ells ja contribuïen en la defensa de l'illa aportant un cavall armat, que mantenien en les seves cavalleries durant tot l'any.

Totes aquestes qüestions creaven un ambient d'inseguretat i rivalitat que trastocaven la pau ciutadana, de manera que uns i altres cercaren un àrbitre que dirimís entre aquests afers, ja que de per si, entre ells mateixos era impossible posar-se d'acord.

b. Les reunions prèvies a la publicació de la Sentència a la Ciutat Comtal

Encara que la documentació del Llibre Vermell de Ciutadella no en fa menció, pareix que la iniciativa de resoldre d'una manera definitiva els conflictes entre els Jurats de Menorca i els homes de la part forana va partir de la mateixa reina Maria, esposa del rei Alfons V el Magnànim. Segurament, de manament seu, el Lloctinent de la Governació de Menorca, Arnau March, va manar congregar el Consell General a l'església de Santa Maria de Ciutadella l'11 de desembre de 1438, on va fer comprometre a tots els reunits a cercar un acord que posés punt i final a totes les divergències, rancúnies, males interpretacions i suspicàcies que hi havia entre ells. I per aquesta raó es va manar elegir un àrbitre neutral que analitzés i dirimís en els afers menorquins.

L'elecció de l'àrbitre va recaure en la personalitat de Galceran de Requesens, persona de prestigi, versat en aquelles qüestions, que era conseller del rei i havia estat Batlle General del Principat, personatge que havia estat elegit Governador de l'illa de Menorca. I perquè la resolució fos ferma i valedora, el mateix Lloctinent imposava una multa de 1.000 lliures d'or a tota aquella persona que anés en contra de la disposició.

Però per a l'elaboració de la Sentència els representants menorquins s'havien de traslladar a la cort de Barcelona. Per aquesta raó, a finals de gener o a primers dies de febrer, Gabriel Martorell, en representació d'alguns cavallers menorquins,³² en Bernat Martorell de Ciutadella i en Joan de Verí de Maó, Síndics i representants de la Universitat General de Menorca es personaren a la cort de la reina Maria, acompanyats d'un grup de cavallers

³² Gabriel Martorell representava a Michel Squella, Roaix de Parets, Joan de Parets i Gabriel Sanglada, mitjançant document signat a Ciutadella, en poder de Miquel Borg, el 26 de gener de 1439. AMC, Llibre Vermell, f. 201.

menorquins.³³ No sabem quins foren els temes tractats a Barcelona en aquesta visita, però allà els cavallers menorquins, encapçalats per Gabriel Martorell, signaren un compromís, el 9 de març, -que després seria ratificat pels altres cavallers a Ciutadella el mateix 23 de març- pel qual es comprometien a arribar a un acord.

Tota vegada que Gabriel Martorell fos nomenat representant dels cavallers acompanyants i convertit així amb el portaveu de tots els homes privilegiats i de paratge de Menorca,³⁴ juntament amb Bernat Martorell de Ciutadella i Joan de Verí de Maó, s'obligaren a arribar a un compromís vàlid per a tots els illencs.

Després de varies sessions, on cadascú exposà les seves raons i manifestà les seves queixes, i on va quedar clar quin era l'estat de la Universitat General i la situació de l'illa segons les seves opinions, l'àrbitre elegit Galceran de Requesens, la Reina consort i els juristes Bonanat Pere i Francesc Alçamora, van reunir-se en consell per deliberar sobre la qüestió.

La reina, informada de la resolució presa, va manar a l'àrbitre procedir a la lectura de la Sentència, de manera que reunits amb els representants menorquins aquells van escoltar per primera vegada la declaració dimarts dia 13 de maig de 1439. Però mancava un punt important: la ratificació de la mateixa pel rei Alfons V, aleshores resident a Nàpols.

c. La publicació de la Sentència a Ciutadella (10 de novembre de 1439)

El mateix document, en el seu pròleg, expressa la preocupació de Requesens per donar a Menorca la millor manera d'aconseguir la pau i la concòrdia entre ells. I una vegada obtingut el parer i consentiment de la Reina i amb el consell dels juristes barcelonins, considerava que l'única solució entre les parts era la que ara se donava per escrit, la qual, en molts de punts, era similar a una altra, darrerament atorgada pel rei a la ciutat de Xàtiva del regne de València, que havia aconseguit la pau entre els seus habitants.

La publicació de la Sentència de Concòrdia a l'illa de Menorca necessitava d'un marc i d'una representació institucional i pública d'acord amb la seva importància. Convocat i reunit el Consell General de Menorca a l'església de Santa Maria de Ciutadella, en presència de Galceran de Requesens, i davant un nombrós públic illenc assistent, el notari *Michel de Borge* de Ciutadella va donar lectura als 30 capítols del document, escrits en dos pergamins, segellats amb el segell pendent de la reina Maria, de cera vermella i cintes de colors.

A més, hi eren presents tres dels quatre Jurats: Bartomeu Salomó, Joan Vidal i Bernat Vidal, de manera que era absent el Jurat del braç militar.³⁵ També hi eren presents vuit dels

33 Aquells eren: Pere Martorell sènior, Pere Martorell júnior, Jordi March, Guillem de Loçano, Andreu Martorell, Ferrer Martorell i Bernat Martorell, donzells domiciliats a Ciutadella. AMC, Llibre Vermell, f. 201.

34 Document fet pel notari Jaume Nadal de Barcelona, dimecres a 29 d'abril de 1439.

35 L'absència del Jurat dels privilegiats era deguda a què els altres estaments es negaren a acceptar el seu nomenament fins que no hi hagués un acord en la controvèrsia sorgida en el sí del Consell General. La qüestió era si els cavallers i donzells havien de contribuir o no a les despeses per la defensa de l'illa (compra d'armes, vigies, escoltes, refer els murs etc.), quan els privilegiats manifestaven que ja feien la seva contribució mantenint un cavall armat per a la defensa del territori.

10 consellers de Ciutadella;³⁶ els quatre consellers del Consell General de l'illa per la vila i terme de Maó;³⁷ els dos síndics i el conseller del Consell General pel terme d'Alaior³⁸ i els dos síndics i el conseller del terme del Mercadal i Castell de Santa Àgueda.³⁹

d. Objectiu de la Sentència de Galceran de Requesens

La Sentència de Galceran de Requesens, en el seu preàmbul, feia una anàlisi breu de la situació de l'illa abans de l'aplicació de la seva normativa, i exposava les pràctiques i actituds que volia eradicar, fent-ho d'aquesta manera: *... se han seguits en temps passats, entre los pobladors domiciliats e habitants de la dita ylla, diverses qüestions e debats per los quals s'en ha haguts diversos recursos al Senyor Rey y a la Senyora Reyna muller e Lloctinent General del dit Senyor Rey, e a nos, e als predecesors nostres en lo dit offici...*

Però a més de les discrepàncies entre uns i altres, s'intentava pal·liar el frau dintre de les institucions i evitar que les discòrdies entre uns i altres anessin a més *... se han seguit grans dans e despesses excessives, no solament al públich e Universitat de la dita ylla, mas encara als singulars de aquella, axí en general com en particular se speraven en sdevenidor més avant seguir, per ço com les dites qüestions no eren toltes, ans se susciten e speraven de present suscitar maiors que en lo passat...* era necessari posar-hi remei.

Manifestava el desig i la voluntat dels Jurats, síndics i consellers de les universitats de l'illa de viure amb concòrdia i acabar amb les qüestions que els pertorbava a tots ells, raó per la qual *... hagen donat a nos per via de compromís... ple poder*, però malgrat aquella bona disposició, els assumptes tocants al regiment dels illencs era necessària l'autorització del Rei o de la Reina, que haurien d'aprovar el contingut de la Sentència. I com a prova del consentiment fet pels menorquins se citen les dues cartes del compromís, una signada a Ciutadella, l'11 de desembre de 1438 i l'altra a Barcelona, el 9 de març de 1439.

Així doncs, la Sentència era promulgada a instàncies dels representants municipals del Consell General (síndics Bernat Martorell de Ciutadella i Joan Verí de Maó) i del donzell Gabriel Martorell, en nom propi i de tots els altres membres del braç militar de l'illa de Menorca.

e. El contingut de la Sentència

Els diferents punts de que consta la Sentència presenten un cert desordre que intentarem pal·liar, per evitar repeticions.

Una vegada declarada la Sentència pel Governador en el Consell General i després d'ésser pregonada a Ciutadella, Maó, Alaior i castell de Santa Àgueda, i transcorregut un mes, es redactaria una nòmina de tots aquells que tinguessin 25 anys d'edat o més, hàbils per exercir els càrrecs de Jurats, síndics i consellers. Però tots aquells que no hagueren signat el compromís de la Sentència (o fet el jurament d'acceptar-la) no serien inclosos a la nòmina, i en tal cas no podrien ser sortejats.

36 Bn. Salomó, Jordi de Parets, Frcs. Mascaró, A. Cardona, Gabriel Morlà, Simón Morera, Bn. Torró i P. Gomila.

37 Joan de Verí, Joan Cardona, Francesc Fàbregues i Llorenç Pons.

38 Bartomeu Pellisser, Pere Gomila, i Jacme Falquet.

39 Pere Gornés, Guillem Olivari i Berenguer Gornés.

Proclamada la Sentència, a partir del 15 de novembre a Ciutadella, es confeccionarien quatre sacs de tela de cànem, d'una mateixa tela. Una vegada feta la nòmina, on figuraria tots els noms dels homes del braç militar o cavaller amb residència a la vila o al terme de Ciutadella, el nom de cadascun d'ells seria escrit en un tros de pergami, després cobert de cera groga gomada, i fet un *rodolí*, de manera que tots els *rodolins* serien iguals en grossor i textura. Una vegada confeccionats els *rodolins* de tots els noms escrits a la nòmina, serien introduïts en un dels quatre sacs, que seria titulat *sach dels gentils homens*. Seguidament el sac seria entregat al notari del Consell General, el qual el segellaria amb els segells del governador i de la vila.

De la mateixa manera es procediria amb la nòmina feta de tots els ciutadans i burgesos de la vila, que configuraven el braç major, considerats hàbils per ser Jurats i consellers de Ciutadella. Una vegada confeccionats tots els rodolins, del mateix pes, grossor i mida, serien introduïts en el sac titulat *sach dels ciutadans*. Entregat al notari del Consell General, seria segellat de la mateixa manera que l'anterior. D'igual manera es procediria amb les persones escrites a la nòmina de la mà mitjana i pagesos, pobladors de la vila i terme de Ciutadella, "*los quals ensemps volem e ordonam que d'aquí avant facen un bras, e sien tenguts e reputats per mà mitjana*". Una vegada que els seus noms figuressin dins els rodolins, serien mesos en el "*sach de mà mitjana*" i segellat pel notari. Confeccionada la nòmina de tots els menestrals, mariners i altres persones de mar, amb residència a Ciutadella, (*mà menor*), es confeccionarien els rodolins, que serien introduïts en el "*sach dels manestralls e mariners*" i segellat pel notari del Consell.

A continuació la Sentència especificava quines eren les persones que no podien ser nominades per exercir els càrrecs municipals o que fer amb aquelles que haguessin estat excloses. Eren excloses totes les persones menors de 25 anys, les quals en cas de ser insaculades la seva elecció seria declarada nul·la. Si algú fos declarat hàbil una vegada confeccionada la nòmina, el redolí amb el seu nom seria introduït en el sac corresponent de la seva condició social en la primera o següent elecció. Però si es dubtés de la seva edat, condició social o si era hàbil o no, la decisió seria del governador de l'illa, assessorat pels Jurats i Consellers, la qual seria feta de paraula i sense apel·lació possible.

Per salvaguardar els sacs, el governador manava fer una caixa, amb 5 tancadures i els seus corresponents panys. Al seu interior serien mesos els quatre sacs amb les nòmines de les persones insaculades dels quatre estaments. Les cinc claus de la caixa es repartirien així: una pel governador i les altres quatre per cadascun dels Jurats. La caixa no podria obrir-se sense la presència de tots ells. La caixa seria guardada a l'interior de l'església de Santa Maria de Ciutadella, a la capella on s'acostumava a celebrar el Consell General de l'illa.

També ordenava que el proper Consell de la vila de Ciutadella tingués lloc la pròxima Vigília de Nadal a l'església de Santa Maria. Una vegada reunits, la caixa seria oberta davant tot el Consell, el governador i el notari del Consell, i a continuació es procediria a l'elecció dels càrrecs per l'any següent. Quedaven així abolides i suprimides totes les demés formes anteriors. A continuació, un nen menor de 7 anys, elegit pel governador, seria l'encarregat de treure de cadascun dels sacs els rodolins de cera. El notari posaria primer a mans del governador el sac dels gentils homes. Una vegada remenat i obert, el nen extrauria una bolla, el nom de la qual seria publicat en veu alta pel notari. Aquella persona seria durant un any el Jurat dels gentils homes, i el seu nom seria escrit en el "Llibre de Eleccions". El redolí seria novament fet, introduït en el sac i aquest retornat a la caixa.

Seguidament, el notari trauria de la caixa el sac dels ciutadans i burgesos (braç major). El nen primer trauria un rodolí, el nom del qual seria Jurat. Després en trauria quatre, el noms dels quals serien els Consellers del braç major. Els seus noms serien anotats en el Llibre de les Eleccions, les bolles introduïdes novament dintre del sac i aquest ficat dins la caixa. El notari extrauria el sac de l'estament de la mà mitjana i l'entregaria al governador. El nen trauria primer una bolla i després quatre més. Les persones nominades serien Jurat i Consellers del seu estament. Els seus noms serien també anotats en el Llibre de les Eleccions, i el sac novament introduït a la caixa.

Per últim, el notari entregaria al governador o lloctinent el sac titulat dels menestrals i mariners o de mà menor. El procediment seria el mateix que els anteriors, però d'aquest sac tan sols es traurien tres bolles, la primera per elegir el Jurat i les altres dues pel nomenament dels Consellers del seu estament. D'aquesta manera, cada any, a la Vigília de Nadal, serien elegits 4 Jurats i 10 Consellers a la vila de Ciutadella.

Si en un sorteig el nen treia la bolla d'una persona que ja hagués estat elegit Jurat i aquest no hagués vagat 3 anys, la bolla seria declarada nul·la, retornada al sac i el nen trauria un altre rodolí per elegir el nou Jurat. D'igual manera, aquella persona que hagués estat conseller, no podria ser elegida per exercir el càrrec per l'any següent, ja que havia de vagar un any.

La Sentència prohibia exercir qualsevol càrrec municipal (Jurat i conseller) a tots aquells que fossin declarats bandolers i en guerra, de manera que encara que el seu nom figurés a la nòmina i s'hagués fet el rodolí, si sortia elegit seria declarat nul i elegida una altra persona. També serien excloses de la nòmina i destruït el rodolí d'aquelles persones que haguessin mort, canviessin el seu domicili a una altra vila o terme, i s'absentessin de l'illa. Mentre que també serien vetats d'exercir els càrrecs els vells i malalts, de manera que si sortien elegits el rodolí seria declarat nul, la bolla rompuda i s'elegia a una altra persona.

La Sentència declarava que l'elecció de mostassaf a la vila de Ciutadella es faria així com se feia des d'antic. Durant la mateixa jornada i de la mateixa manera com era costum.⁴⁰

En l'elecció de síndics i consellers de la vila de Maó, la Sentència suprimia totes aquelles formes i pràctiques antigues de que se servien els seus habitants per elegir els seus representats municipals en el Consell General. De manera que l'elecció fos feta amb la forma i manera descrita per a la vila de Ciutadella.

Com que a Maó tan sols hi havia tres estaments socials de gent (braç major, braç mitjà i braç menor) el governador manava confeccionar tres sacs de tela de canemàs, on s'introduïrien els rodolins de cera gomada, amb els noms de tots els homes hàbils de la pobla i terme per ésser Síndics i consellers de la pobla i consellers del Consell General.

Una vegada declarada la Sentència en el Consell General i pregonada per la vila de Maó, el dia 15 de novembre els tres sacs, lligats i segellats, serien introduïts en una caixa tancada amb 4 claus i panys, de les quals una seria pel batlle de la vila (que actuaria en nom del Lloctinent), i les altres tres per cadascun dels síndics. Una vegada finalitzat el seu ofici entregarien la clau al seu immediat successor.

⁴⁰ HERNANDEZ SANZ, F.: "Sobre organización municipal menorquina", *Revista de Menorca*, 1933, p. 329-53.

La caixa contenidora dels sacs seria guardada a l'interior de la parròquia, on es reuniria el consell de la vila i terme de Maó, amb el batlle, a la Vigília de Nadal. Oberta la caixa, l'extracció dels sacs es faria de manera idèntica a com s'ha descrit a Ciutadella.

El nom de la persona del primer rodolí extret de cada sac li correspondria ser síndic de Maó. Seguidament, el nen trauria 2 rodolins del braç major, 1 del braç mitjà i un altre del braç menor per elegir les 4 persones que aquell any serien els representant del municipi (consellers) en el Consell General de l'illa. Seguidament, el nen trauria novament 6 rodolins de cada sac, de manera que els 18 elegits serien els consellers dels síndics de Maó, i integrants del consell particular de la vila i terme de Maó. Complida l'elecció, els rodolins retornarien als seus respectius sacs, i el desenvolupament de l'acte seria ressenyat pel notari del consell particular de Maó en el Llibre de les Eleccions, on es registrarien les sessions una després de l'altra.

En l'elecció de síndics i conseller de la vila d'Alaior, la Sentència manava que una vegada llegida en el Consell General i pregonada per la pobla, els seus habitants havien de confeccionar dues llistes "*a comuna opinió*" de les persones hàbils de la vila i terme. Les dues llistes corresponien als dos estaments existents: braç major (pagesos) i braç menor (menestrals). Així doncs, a la vila d'Alaior es confeccionarien dos sacs, que després de segellats contindrien els rodolins de les persones a sortejar de la pobla. A la Vigília de Nadal, a l'interior de la parròquia, es reuniria el consell particular de la pobla, els síndics i el conseller del Consell General, i el batlle de la vila, en representació del Lloctinent, per procedir a la renovació dels càrrecs. Un nen menor, extrauria de cadascun dels dos sacs un rodolí, els quals serien el pròxim any síndics de la pobla. Seguidament, del sac del braç major, el nen trauria un altre rodolí per elegir Conseller, que amb els dos Síndics assistirien al Consell General a Ciutadella.

Ara es procediria a l'elecció del Consell particular de la pobla d'Alaior. El nen trauria 6 rodolins del sac del braç major i altres 4 del braç menor. Els 10 elegits serien els consellers dels dos síndics de la pobla, els quals conjuntament formarien el consell particular d'Alaior.

L'elecció de dos síndics i del conseller de la vila del Mercadal i del terme del castell de Sta. Àgueda es procediria de manera semblant, exceptuant que aquella se celebraria a la festivitat de Sant Tomàs, segons era costum, però de manera similar a com es procedia a Ciutadella, Maó i Alaior. L'elecció de dos síndics i un conseller sense especificar el seu estament, fa pensar que tots els habitants del seu terme devien ser pagesos, per tant de mà major, i que entre ells no hi hauria una representació de persones de mà menor o artesans.

La Sentència també eludeix explicar la manera d'elegir el consell particular de la pobla del Mercadal, així com ho havia fet per a Ciutadella, Maó i Alaior. Probablement era perquè la vila de Mercadal encara no tenia suficient entitat municipal, però sí representació en el Consell General. És una possibilitat.

La convocatòria del Consell General de l'illa seria competència dels Jurats de Ciutadella, els quals, tan de paraula, per escrit o mitjançant un missatger, fixarien el dia en que havien de reunir-se amb els 10 consellers de Ciutadella, els 4 consellers de Maó, els 2 síndics i el

conseller d'Alaior i els dos síndics i el conseller del Mercadal.⁴¹ Els 20 consellers més els 4 Jurats compondrien del Consell General, que s'ajuntarien per tractar assumptes d'interès comú relatius a talles, distribució de càrregues i a problemes de defensa del territori.⁴²

En una de les seves reunions (el dia dels Sants Innocents), amb la presència del Lloctinent, serien elegits anualment els 5 *Oïdors de Comptes*, encarregats de revisar i controlar les despeses fetes pel clavari durant l'any anterior. Aquests cinc *oïdors* o revisors serien 2 de Ciutadella i un de cada una de les viles de fora. Però per ser elegits haurien de ser persones idònies, de bona fama i experts en assumptes comptables.

El clavari o tresorer, encarregat de l'administració dels caudals públics durant l'any, era obligat a presentar als *oïdors de comptes*, durant els primers 4 mesos de la seva elecció, una relació detallada de la seva passada administració. Una vegada examinats els comptes, "*entregada la resta*" (tancat el balanç comptable), i el nom dels creditors o deutors al clavari novell, el tresorer rebria la liquidació. La documentació ho expressa així: "*Emperò fins hauran pagada la resta no puxen haver diffinició de la administració per ell feta*". L'ordenança també incumbia als Jurats i consellers que durant l'any haguessin fetes algunes despeses, de manera que no es liquidava si no quadraven els comptes.

La Sentència ordenava que tots els Jurats i Consellers del Consell General fessin sagrament i homenatge de no invertir els diners del caudal públic en ús propi i de no apropiarse de part dels diners rebuts, de manera que totes les quantitats rebudes serien dipositades a mans del clavari, i que aquelles serien invertides en profit i utilitat pública.

La Universitat General era carregada de deutes, de manera que si durant l'any no s'imposava una talla o tribut (proporcional a la riquesa de cadascú), els deutes no es podrien pagar, i el seu muntant augmentaria pels interessos contrets. Per aquesta raó s'ordenava que les quantitats romanents dels exercicis de l'any passat i present, s'invertissin en pagar els deutes pendents, i que durant dos anys no es fes licitació de les despeses de la Universitat.⁴³

En vista que el romanent dels dos anys anteriors no bastaria per pagar els deutes, el governador manava imposar una tala general de 800 lliures, amb la que primerament es pagarien les càrregues municipals, i la resta seria invertida en pagar deutes. Una vegada imposada i recollida la talla, aquell any no es podria fer altra talla general. Però si una universitat particular volia imposar una talla en el seu propi terme, per fer front a les seves necessitats, la podria fer, segons era costum.

A més, el governador Requesens manava elegir un clavari per a l'administració de les quantitats ingressades pel Comú de l'illa. Aquest oficial municipal seria elegit el dia dels

41 No trobem justificació a l'exclusió dels tres Síndics de la vila de Maó, quan els dos Síndics d'Alaior i Mercadal entraven a formar part del Consell General amb els seus respectius Consellers.

42 El Capítol X de la Sentència diu així: *E més avant los dits quatre Jurats e deu consellers de la vila de Ciutadella ensemps ab los quatre consellers de Mahó e dos síndichs e un conseller per Hialor, e dos síndichs e un conseller per Sancta Agatha qui són entra tots vint e quatre, o la major part de aquells, en la manera sobre dita, facen, sien e presenten lo Consell General de tota la ylla*: AMC, Llibre Vermell, f. 206.

43 Anualment, la Universitat venia al millor licitador les quantitats que se pensaven recaptar dels impostos, amb la finalitat de tenir diners per fer front a les despeses. Però sempre les quantitats licitades eren inferiors a les reals, de manera que els ingressos experimentaven una minva que oscil·laven entre el 20-25%, que era el guany que tenia el licitador en recaptar el impost municipal.

Innocents (28 de desembre) entre una terna formada per persones hàbils i suficients. Els seus noms, escrits en un tros de pergamí i coberts de cera, serien introduïts en una baci d'aigua, del qual un infant de 7 anys en trauria un. L'acte d'extracció s'havia de fer en presència dels Jurats i consellers de Consell General, i del Governador o del seu lloctinent. Una vegada elegit, abans d'assumir el càrrec hauria de prestar jurament d'administrar el seu ofici correctament i sense frau. El clavari exigiria a tots (Jurats i consellers) la relació dels deutes deguts a la Universitat, malgrat que entre els deutors hi hagués algun Jurat, el Batlle o altre oficial.

La Sentència manava que en els anys de fretura de blat, els Jurats i els consellers del Consell General elegissin a una persona que comprés el gra necessari per abastir l'illa. Aquella seria l'encarregada de vendre entre la població i a la Quartera el blat comprat al preu prefixat pels Jurats. El preu del blat seria rebut pel comprador, sense la pretensió de treure profit, ni lesionar a la Universitat, de manera que els diners recaptats serien per amortitzar el preu de compra i no podria ésser utilitzat en altres despeses, com donacions al rei, a la reina, o altres oficials; si després de la venda del blat hi hagués un romanent, aquell seria ingressat pel clavari de la Universitat.

En quant als deutors i deutes a la Universitat, s'ordenava que tota persona deutora a la Universitat, si era elegida Jurat, síndic, conseller o clavari, que prestés jurament de que durant el temps que desenvolupés el càrrec no podria fer que el seu deute fos anul·lat, perllongat o aplaçat. De la mateixa manera s'ordenava que si era la Universitat la que devia, els elegits Jurat, síndic o conseller no poguessin demanar i cobrar els seus deutes.

Per pagar els deutes de la Universitat el governador manava elegir cinc persones⁴⁴ que examinarien i tancarien els comptes de la Universitat, amb la intervenció del Lloctinent de la governació, els Jurats i els consellers del Consell General. En aquest consell de revisió, no podria intervenir persona que fos deutor o creditor. Una vegada nomenats els cinc examinadors dels comptes, els Jurats, consellers i clavari acordarien com procedir. Totes les quantitats degudes serien escrites en un quadern de paper, a manera de memorial, detallant el nom del deutor amb la quantitat a pagar. Després es manifestarien als Jurats, consellers i clavari novells per poder-les cobrar en els terminis establerts en el quadern. En cas contrari els deutors serien multats per la demora.

Tota missatgeria feta per una Universitat particular que no hagués estat deliberada en el Consell General seria pagada per aquella.

El governador manava que tant els Jurats, síndics, consellers, clavari i administradors dels diners del Comú, com de les Universitats particulars, ocupessin els càrrecs i oficis fins a la propera elecció.

El governador declarava que la Sentència fos respectada i observada per espai de 12 anys, comptadors des de la festivitat de Nadal pròxima fins que el rei es pronunciés en contrari.

En el cas de ser aprovada pel rei, tots el privilegis, edictes, ordenances, pragmàtiques o altres disposicions atorgades anteriorment perdrien el seu valor.

⁴⁴ Francesc del Borns, Pere Saura de Ciutadella, Joan Scala de Maó, Pere Gomila d'Hialor i Martí Cassa del Castell de Santa Àgueda.

La Sentència seria publicada en breu temps. El text original diu així:

“E per ço com nos axí per manament e ordinació della Senyora Reyna, la qual per sa gran clemència e benignitat és molt inclinada a tot bé, profit e repós de la dita ylla, com per propri voler, com siam oficial per lo Senyor Rey en la dita ylla e per special zel, moguts haiam molt treballat en la present Sentència Arbitral formes, declaracions e ordinations en aquella contengudes, so qui deu esser tingut car e ab gran estudi obehit e observat, memorat e conservat per les dites parts, per ço volem e ordenam que a comunes despeses de les dites parts, la present Sentència, formes de elections, e de altres declaracions e ordinations en aquella contingudes, de continent quels publicades dins lo pus breu temps que poran, sien scrites e continuades en un llibre de pergami ab notable letra, lo qual stige ben guardat en lo principal de Comú arxiu de la dita ylla, lo qual haze tal títol Llibre hon se contenen una Sentència Arbitral, formes de elections e declaracions e ordinations concernets repós e utilitat e profit de tota la dita ylla e de la cosa pública e de tots los singulars de aquella dita ylla.”⁴⁵

La Sentència manava que totes les despeses produïdes per les universitats particulars fossin pagades del Comú de l'illa. Però a la vegada el governador es reservava el poder corregir o interpolar algunes coses, tant a instància de la Universitat General, com de les Universitats particulars o d'altres persones.

La Sentència havia de ser aprovada per totes les parts de la Universitat General i particulars en el decurs de 15 dies, una vegada notificada en el si del Consell General, baix la multa de 1000 lliures. Totes aquelles persones que no acatessin la Sentència no podrien ésser insaculats ni elegides per ocupar un ofici tan en el Consell General com a les respectives Universitats particulars. El document fa una menció especial per a Bernat Martorell, Joan de Verí, síndics i procuradors de la Universitat General i membres del Consell General, i a Gabriel Martorell donzell, procurador del braç militar de l'illa, exigint que en els dos dies després de la seva proclamació i publicació, en nom propi i d'aquells que representava, juressin el compromís donat davant el Governador.

La Sentència va ser feta amb el consens, consell i voluntat de Bonanat Pere, Francesc Alçamora juristes i Jacme Nadal notari; Bernat Martorell, Joan de Verí i Gabriel Martorell. Fou publicada dimarts, dia 13 de febrer de 1439 a Barcelona.⁴⁶ Publicada la Sentència, Bernat Martorell i Gabriel Martorell prometeren no anar en contra d'aquella. Els dos requeriren i demanaren una còpia del document públic a un dels notaris.

Primeres correccions

Una vegada llegida i extreta una còpia, els representants menorquins suplicaren fer unes correccions, especificant que el capítol XV contingués la manera de com havia de ser l'elecció dels síndics i consellers de la vila de Maó; demanaren aclariment en el XXI capítol que disposava de l'elecció de l'auditor dels comptes i del XXVIII, que tractava de l'elecció del clavari entre altres qüestions. Els Àrbitres, oïdes les raons, consideraren que els canvis s'havien de fer. Per aquesta raó, els capítols esmentats foren corregits de la manera següent:

⁴⁵ AMC, Llibre Vermell, f. 208v.

⁴⁶ Foren testimonis, Bartomeu Salvador i Francesc d'Arolis apotecari, ciutadans de Barcelona; Daniel Pardo, mercader de Ciutat de Mallorca i una copiosa multitud de gent.

Sobre el capítol XV, tocant a l'elecció de Síndics i consellers de la vila i terme de Maó es concloïa:

"De tots los habitants de la villa e terme sien fets tres staments e conditions, en aquesta forma, ço és que dells poblats en la dita villa sien fetes dues parts e conditions: la una de les quals sia dells burgesos, ciutadans, mercaders, notaris, species, e altres persones àbills per ésser de mà maior de la dita villa, e aquests tals sien mesos en nòmina e qu'en sien fets rodolins cuberts de cera gomada de un matex grux e pes, e que aquests tals sien mesos en un metex sach que sia apellat de mà maior".

"E après dels manestralls, mariners e conversants en mar de la dita villa sia feta altra nòmina, e sien fets rodolins... mà menor de dita villa de Mahó".

"E que après de tots los pagesos e altres poblats en lo terme, fora la vila, sia feta una altra nòmina ...sien mesos e estoiats dins un altre sach".

Els sacs, col·locats dins una caixa, serien trets la Vigília de Nadal per procedir al sorteig, de manera que el primer rodolí tret de cadascun dels sacs seria Síndic *"però que lo sindich de mà menor de la dita villa hager ésser manestral o mariner o conversant en mar"* .

Després, el nen extrauria dues bolles del sac de la mà major i dues del sac dels pagesos. Els quatre elegits serien Consellers del Consell General. Novament el nen trauria del sac de mà major 6 rodolins, del sac de la mà menor 3 rodolins i en el sac dels pagesos altres 9 rodolins, els quals serien consellers dels síndics i del consell particular de la vila de Maó per l'any següent.

La modificació del capítol XXI fou aquesta: anualment, els Jurats i consellers del Consell General elegirien 6 candidats experts en finances de la vila de Ciutadella, dels quals s'elegirien dos. Les altres viles, Maó, Alaior i el castell de Santa Àgueda n'elegirien tres candidats, un de cada vila, mitjançant el mateix procediment. Els cinc oïdors de comptes serien elegits el dia de Cap d'Any, i no el dia dels Innocents com estava previst. L'elecció del clavari, segons el capítol XXVIII de la Sentència, també era corregit. Es declarava que no pogués ésser Jurat, síndic o conseller de la Universitat General o particular d'una vila un pare i un fill o dos germans alhora. De manera que el segon elegit seria declarat nul i elegida una altra persona.

Aquestes rectificacions foren fetes per l'àrbitre G. de Requesens, assessorat pels juristes barcelonins i subscrits pels representants menorquins, persones que feren les requisicions en presència de Lluís Huluge, cavaller de la vegueria de Cervera i Miquel d'Oizinelles, donzell de la vegueria de Lleida.

Signaren el document: la reina Maria d'Aragó, Sicília, València, Mallorca..., que ratificava i signava l'Arbitral Sentència, en nom del rei i seu, per mà del seu secretari i protonotari Guillem Bernat de Burgada, el dia 23 de maig de 1439 i del rei el dia 24.⁴⁷

47 Actuaren com a testimonis: el noble Berenguer de Villaragut, camarlenc, Guillem de Vich majordom, Gabriel Sagra cambrer nostre, i altres cavallers. I per major contumàcia es col·locava el segell reial pendent. Figura també la signatura de la Reina. Tanca el document Jacme Nadal, notari reial i escrivà del Batlle General de Catalunya, que va escriure el contingut en dos pergamins, cosits amb fil de canemàs, el primer del qual contenia 126 línies, de les quals la primera començava així: *"In Dei nomine ... i acabava ... insule et eius"* ; i la darrera començava *"deutes de la dita ylla ... i acabava ... han accustumat"*. En el segon pergami hi havia vuitanta vuit línies, inclosa la darrera no completa. La primera començava *"Ordenam que passat ... i acabava ... privilegis o altres per dictos Bonatum Petri et Franciscum d'Alsamora"*. Signat per la Reina, era aprovat, ratificat, autoritzat i concedit el *placet*. Les rectificacions fetes en el primer pergami són 5: a la línia 22 (*ipsius*); a la línia 24 (*colloquia*); a la línia 86 (*ab*); a la línia 99 (*E sien*

Seguidament, l'escrivà dels Jurats i Consellers, en presència del cavaller Roaix de Parets, Joan de Verí, jurista, i dels discrets Joan Bensoley i Francesc Ollers preveres, testimonis cridats per llegir i publicar el document, juntament amb molts altres i en presència de Galceran de Requesens va comparèixer dit notari amb una escriptura on hi havia les correccions i esmenes fetes per ells, les quals, en presència de tots, el notari va llegir l'escriptura que deia així: com fins el dia present, G. de Requesens no havia publicat la Sentència sobre el Règim Municipal, degut a afers i negocis reials, i com que des de la publicació de la Sentència al dia 15 de novembre el Consell General no podia dur a terme les coses contingudes a la Sentència, atès que del dia present al 15 de novembre tan sols hi mancaven 6 dies, i era impossible complir tot allò que se deia, determinava corregir i canviar la data de 15 de novembre al 15 de desembre.

Amb aquest nou aplaçament i termini, els Jurats i el Consell, amb la intervenció del Lloctinent, elaboraren la nòmina de tots els habitants hàbils del braç militar i pobladors de la vila de Ciutadella per elegir els Jurats del Consell General. Una vegada escrits els seus noms, es procediria de la mateixa manera en els altres braços o estaments. Com no era possible fer totes aquelles coses en tan pocs dies, el Consell General feia una súplica al Governador per fer unes segones correccions, que eren les següents:

Segones correccions

Del Jurat de mà mitjana: presa la nòmina de tots aquells de mà mitjana, l'elegit havia de ser Jurat dels pagesos. Si el rodolí sortejat fos d'una altra condició que no fos pagès, seria declarat nul, introduït en el sac i elegit un altre per Jurat, de manera que fos pagès.⁴⁸

Si algú era elegit Jurat o Conseller i tenia un càrrec reial, que l'elecció fos declarada nul·la si en aquell moment no renunciava al càrrec. En el cas de no renunciar, seria extret un altre rodolí.

Si algú era assessor o escrivà de la cort de l'oficial eclesiàstic de l'illa, i era elegit en un dels sacs, l'elecció seria declarada nul·la si no renunciava el càrrec.

Que els declarats bandolers o que haguessin aconseguit una treva o pau aquell any, no podrien ésser elegits Jurats, síndics o consellers aquell any.

En el capítol que manava esser feta una caixa etc. S'esmenava que tant el consell de la vila de Ciutadella com el Consell General es pogués celebrar a la Casa de la Juraria de Ciutadella, excepte la sessió a celebrar a la Vigília de Nadal, que sempre es faria a l'església de Santa Maria.

Que una vegada acabada l'annualitat, el clavari no podria retenir les quantitats que restessin dels comptes, ni rebre les derivades dels censals de la Universitat. Que aquelles fossin entregades al nou clavari, que seria sempre de la vila i terme de Ciutadella.

mesos dins dos sachs); a la línia 117 (consciència). En el segon pergami tan sols hi havia una rectificació: a la línia 55 (testibus). Amb raspadura i correcció, en el primer pergami, a la línia 108 (aquells qui après); en el segon pergami, a la línia 8 (Del Consell General en).

48 AMC, Llibre Vermell, f. 212.

Es modificava la data d'elecció dels oïdors de comptes i de clavari, que s'havia de celebrar el dia d'Any Nou. La data era aplaçada a un altre dia, ja que tots desitjaven estar a casa el dia de Ninou, però que sempre fos durant el mes de gener.

Tots aquells que fossin inclosos en les nòmines, primerament haurien de jurar de no anar en contra la Sentència promulgada ni contra les correccions fetes.

Com també s'havia dit que la resta o sobrant anual dels diners s'havia d'invertir en l'amortització del deute contret per la Universitat, i com en molts casos mancava blat, i la Universitat necessita diners per aquella qüestió i altres assumptes extraordinaris, era raonable que els diners poguessin ser utilitzats en aquells negocis. Aquest punt de la Sentència era rectificat i corregit de manera que la resta que romangués en poder del clavari, pagats primer els càrrecs i els deutes, pogués ser utilitzat per aquells quefers, sota la determinació del Consell General i amb la intervenció i manament del Governador o Lloctinent.

Darreres correccions fetes a Menorca

Alhora d'organitzar el règim municipal particular de les poblacions de Maó, Alaior i Castell de Santa Àgueda, el Governador es reservava poder fer les correccions convenients a cadascuna de les viles. De manera que les segones correccions foren llegides i publicades en el si del Consell General, a Ciutadella, a on tots ells prestaren jurament l'homenatge degut, de paraula i amb les mans, en poder del notari Miquel Borge, que va rebre en nom del Governador la promesa de respectar la Sentència i les correccions fetes.

Així doncs, Galceran de Requesens efectuà un recorregut a les poblacions de Menorca per proclamar la Sentència, però amb la predisposició de modificar-la. Dia 24 de novembre, des de Ciutadella el Governador es personava a la pobla de *Mercathallo*, per llegir i publicar la Sentència.⁴⁹ Tots els congregats a l'interior de l'església de Sant Martí, prestaren jurament i homenatge, de paraula i amb les mans, en poder del notari. Dijous, dia 26 de novembre, era a Alaior,⁵⁰ on llegida i publicada la Sentència a la que prestaren jurament i homenatge de paraula i amb les mans, acte que restà en poder del dit notari. Divendres 27 de novembre, a Maó fou llegida i publicada la Sentència per Miquel de Borge notari, congregats a l'església de Santa Maria de Maó.⁵¹ Hagut col·loqui amb el Governador, fou duplicat que en els capítols referents al règim municipal de la vila es fessin algunes correccions, que explicaren de paraula.

Feta la súplica, les correccions foren aquestes: que fossin fets quatre sacs o estaments. Dels poblats dintre la vila serien fetes dues parts o condicions, la primera dels burgesos, juristes, mercaders, notaris i d'altres persones considerades hàbils, que formarien el braç major; l'altre braç dels menestrals, mariners o conversants en mar. Dels pagesos i altres persones pobladors de fora vila, serien també fetes dues parts, un de braç major i l'altra de

49 Eren presents el notari Miquel de Borge, en presència dels testimonis Pere Serra jurista, Joan de Fuxà notari, i Cristòfol Oliver, el discrets Pere Gornés i Guillem Olivar, Síndics del terme del castell de Santa Àgueda, Berenguer Gornés, Lluís Escuder, Gabriel Salom, Miquel Garcia, Joan Mercer, Berenguer Gornés júnior, Vidal Pere Casasnoves, Bartomeu Thora i Gabriel Ardit, consellers dels Síndics de la pobla.

50 L'acte es féu en presència dels testimonis Pere Marquès, Guillem Argells, Uguet Olivar, el notari Miquel de Borge llegí i publicà la Sentència en presència dels representants del municipi d'Alaior.

51 L'acte fou en presència de Joan Ponç, Joan de Verí i Gabriel Olivar notari, a Maó, davant els Síndics i consellers de la pobla de Maó.

braç menor del terme de fora. Del sac del braç major de la vila, del braç menor de la vila i del braç major del terme es trauria un rodolí de cada sac, de manera que els elegits serien síndics de Maó. El síndic de mà menor de la vila sempre hauria de ser menestral, mariner o conversant de mar, en cas contrari l'elecció seria declarada nul·la i es trauria un altre rodolí. Novament el nen trauria un rodolí del sac de mà menor de la vila i de mà menor de pagesos, els quals serien l'any següent els consellers del Consell General de l'illa.

Per a l'elecció dels 18 consellers del consell particular de la vila de Maó el nen, menor de 7 anys, trauria 5 rodolins del sac de mà major i 4 del sac de mà menor de la vila, i 4 rodolins del sac de mà major de pagesos i 5 del sac del braç menor de pagesos.

A la vila de Maó es publicaren altres disposicions de caràcter general: s'arbitrava que ni les persones que en aquell moment eren Jurats i ara síndics de Maó, d'Alaior i del castell de S. Àgueda, no podrien ésser elegides per aquells càrrecs l'any vinent, però si pels càrrecs de consellers. Que els consellers, així del Consell General com de cadascuna de les parròquies, podrien ser elegits Jurats o síndics dels seus termes. Que com la Sentència havia disposat sobre la compra del blat necessari en cas de fretura, que la disposició feta per a la vila de Maó es mantingués com es va dir. A tot això s'afegia que cada any, a la Vigília de Nadal, abans d'obrir la caixa en cada vila, fos tocada una campana amb so de batalla amb tots els presents. Se celebraria una missa de l'Esperit Sant, i després de l'Ofici s'obririen les caixes, en presència del consell ordinari o la major part d'aquell.

Fetes aquestes esmenes, el Governador es reservava la facultat de poder corregir, esmenar i canviar els punts de la Sentència. Els síndics i consellers presents de Maó aprovaren la reforma del regiment de la vila i de l'illa. Tots prestaren jurament, en mans de Miquel de Borge, notari del Governador.

Dissabte a 5 de desembre de 1439, present el Governador novament a la pobla d'Alaior, comparegueren davant d'ell els síndics de la pobla i exposaren la possibilitat de fer alguna altra correcció a la Sentència, sobre el regiment de la pobla. A petició del consell ordinari de la vila, Galceran de Requesens va aprovar que a Alaior es fessin dos sacs, un de braç major de la vila i terme i l'altre de braç menor de la vila i terme. A la Vigília de Nadal, tocada la campana i celebrat l'ofici del Sant Esperit, en presència del Governador o del batlle de la localitat, seria oberta la caixa. Tan del primer sac com del segon s'escollirien dos rodolins. Si els dos rodolins eren de dues persones de la pobla o els dos eren de pobladors del terme, el Governador determinava que el segon rodolí fos declarat nul, i elegit un altre, de manera que cada any hi hagués de cada braç un Síndic de la vila i l'altre del terme.

Després, el nen menor de 7 anys, trauria un altre rodolí el qual correspondria a la persona que seria conseller del Consell General. Però si un any el conseller era del braç major de la pobla, l'any següent hauria de ser del braç major del terme o visaves. Una vegada elegides les persones del Consell General, es procediria a l'elecció del consell ordinari de la pobla. Del sac del braç major el nen extrauria 6 rodolins i del sac del braç menor altres 6 rodolins, els noms dels quals formarien part del consell ordinari. Una vegada fetes aquestes eleccions, els rodolins tornarien als seus respectius sacs, que serien segellats i novament introduïts dintre la caixa.

La Sentència dóna una explicació clara de qui eren els *habitadors: qui tinguin casa a la vila i no tinguin alqueria o rafal a fora, però que habitin a la pobla.*

Dimarts a 16 de desembre de 1439, Galceran de Requesens va rebre una súplica de la Universitat de l'illa, la qual va presentar un escrit que va ser llegit en presència dels congregats a la Casa de la Juraria de Ciutadella. La correcció proposada demanava que no pogués ésser Jurats o síndic de cap terme de l'illa aquella persona que hagués comès un crim, i que aquesta prohibició fos vàlida i extensiva al pare, fill, germà, oncle o nebot d'aquell que fos inculpat en l'homicidi. De manera que el primer sortejat seria Jurat o síndic, mentre que el segons seria declarat nul i extret un altre rodolí.

Referent al Clavari de la Universitat, que segons la Sentència tan sols podia ocupar el càrrec durant un any, el Consell General argumentava que aquell no tindria temps de pagar tots els censos que la Universitat havia de pagar a les persones de Mallorca i Barcelona. Per aquesta raó el Governador modificava aquest punt de la Sentència, arbitrànt que el clavari tindria la clavaria durant dos anys seguits, però si volia enviar diners a Mallorca via Alcúdia, amb un llaüt o *leny armat* per pagar els censalistes mallorquins, sempre ho notificaria al Jurat de braç militar i redactaria un document, davant notari, de la quantitat tramesa.

El Governador, per la seva part, afegia una nova qüestió. Com la Sentència ordenava que les quantitats sobrants de cadascuna de les anualitats (de 1438 i 1439) havien de ser invertides en pagar els càrrecs de la Universitat i per l'amortització dels deutes. Però informat que les restes dels dos anys no abastaven per cobrir els deutes, manava que fossin invertides les restes dels anys passats i dels anys esdevenidors.

Els Jurats van exposar que el clavari hauria de bestreure dels seus propis diners les quantitats que la Universitat devia per raó de la plaga de llagosts de l'any passat, i que després els cobraria dels béns que recaptés. Com la Sentència prohibia fer talles generals i la Universitat no tenia diners, el Consell General va decidir cercar i elegir a una persona idònia que volgués exercir l'ofici de clavari durant els pròxims anys, i aquell pagaria els deutes. Però segons la nova Sentència això no es podia fer. Per tant, el Governador acceptava aquesta proposició, de manera que el nou clavari regiria els cabdals de la Universitat durant tres anys, però una vegada finida la seva gestió se tornaria a allò disposat en la Sentència.

Una vegada més, el Governador es reservava poder modificar la Sentència i el seu compliment. Els Jurats i consellers, una vegada publicades i aprovades les rectificacions, juraren i prometeren complir-les, sota les penes indicades.

Dia 24 de desembre de 1439, Galceran de Requesens, a súplica dels Jurats i Consellers del Consell General, va fer la correcció següent: prohibia als homes del braç militar poder entrar en el regiment de l'illa sempre i quan no fossin aclarides les qüestions i controvèrsies existents entre ells i la Universitat, i així vetats de poder elegir el seu representant com a Jurat, situació que afectava a tots els homes del braç militar o cavallers.

El malestar de tots els estaments de la Universitat, contra la classe privilegiada era aquesta:

"quells dits gentils homens no deguen fer bras algun en regiment, com aquells qui per lo dit bras entrevenir e caber y posat que sien en petit nombre. E per ço diguen no ésser just ni rahonable que tant pocha gent y en tant patit nombre facen e representen un bras com algú de aquells, segons provisió real e per certes causes no.y puxan caber ni entrar".⁵²

Sentència pronunciada per Galceran de Requesens en el litigi sostingut entre la Universitat General de Menorca i els homes de paratge o braç militar (1441) (Segona Sentència)

L'historiador maonès F. Hernandez Sanz publicà un document, a la revista d'Estudis Universitaris Catalans, que era la cloenda final del contenciós existent a Menorca entre la Universitat General i els homes de paratge de l'illa. La publicació, baix el títol *Una Sentència Arbitral de mossèn Galceran de Requesens, governador de la illa de Menorca...* (1441) podria fer pensar que es tractava d'un estudi del mateix document copiat a les pàgines del Llibre Vermell de Ciutadella, però no era així. L'autor, conscient de la importància de la troballa, el transcriví íntegrament i féu una breu introducció al mateix, conscient de contribuir positivament a l'avenç del coneixement de la nostra història, i ho diu així: *"I perquè es pugui estudiar en tots els seus detalls el document de referència, contribuint al mateix temps amb nostres escasses forces, a la reconstrucció del Dret Municipal català, el transcrivim fidelment"*.⁵³

Segons Hernandez Sanz, aquest document *"Es tracta d'una nova Sentència Arbitral per la qual el governador de Menorca otorga franquesa de contribuir a tot càrrec comú als propietaris de terres, ja per raó de llurs cavalleries, establertes l'any 1.300 pel rei en Jaume de Mallorca, ja per les possessions que ells vagin adquirint amb els 500 diners d'or provinents de ses rentes, sempre que els fruits de les noves terres no sien extrets de la possessió comprada."*⁵⁴

El nucli de la controvèrsia

En el sí del Consell General, com de la Universitat particular de Ciutadella, la representativitat del braç privilegiat era migrada. El braç militar, en disposar d'un sol representant que exercia les funcions de Jurat, tenia poca capacitat decisòria dintre dels dos col·lectius institucionals, un integrat pels 14 membres de la municipalitat de Ciutadella i l'altre entre els 24 que formaven el Consell General.⁵⁵

Aquesta parca representativitat feia que totes les propostes fetes en el sí del Consell la Universitat General o de la Municipalitat particular fossin aprovades o rebutjades malgrat l'oposició feta pel seu representant. Era evident que el prestigi assolit antany pels cavallers i donzells ja no era el mateix. Així doncs, les propostes fetes pels demés estaments a les dues institucions sobre la seguretat de l'illa (construcció de muralles, compra d'armes, talaies i escoltes), l'abastiment de la població de gra, o sobre les cises per pagar les despeses necessàries per l'administració insular i municipal, eren qüestions debatudes en els dos Consells i adoptades per majoria.

Malgrat que els components del braç militar era un col·lectiu reduït en nombre i poc significatiu, tots elles eren propietaris de cavalleries, possessions, alqueries i rafals, adquirides per donació reial després de la conquesta o que havien comprat amb les seves pròpies rendes. A més, tots ells gaudien d'un privilegi, concedit i confirmat pels reis de la

⁵³ HERNANDEZ SANZ, F.: *Una Sentència Arbitral...*, p. 2.

⁵⁴ HERNANDEZ SANZ, F.: *Una Sentència Arbitral...*, p. 3.

⁵⁵ Ciutadella aportava al Consell General 4 Jurats i 10 consellers; Mercadal i Castell de Santa Àgueda, 2 Síndics i un Conseller; Alaior, 2 Síndics i un Conseller; i Maó, 4 Consellers. Sorpren l'exclusió dels 3 Síndics de la vila de Maó.

Casa de Mallorca, pel qual eren exempts de càrregues fiscals fins a 500 diners d'or, de manera que si eren propietaris d'un patrimoni superior a aquella quantitat, devien contribuir a les cises i altres impostos comuns, per la diferència, de manera proporcional a la seva riquesa.

Segurament era difícil saber quin era el valor de les seves propietats i el resultat de la deducció, situació que motivava el contenciós amb la Universitat. Tot fa creure, que els privilegiats es negaven a pagar qualsevol ajuda, impost, cisa, etc. al·legant el privilegi reial atorgat per Jaume II de Mallorca.⁵⁶ Però la resposta de la Universitat també era contundent. El Consell General i la Municipalitat de Ciutadella prohibien al braç militar elegir el seu representant, de manera que durant anys les dues institucions menorquines van actuar amb tres Jurats. Com a contrapartida els privilegiats es negaven a contribuir en qualsevol càrrega municipal, raó per la qual eren deutors al Comú d'una important suma de diners.

La solució va arribar de mà del governador de Menorca, G. de Requesens amb aquesta segona Sentència, ja que en finalitzar la primera, a les darreries de l'any 1439, la universitat particular de Ciutadella demanava la supressió del braç militar en el sí del seu Consell.

La segona Sentència Arbitral de Requesens

Si el primer aplec documental donava solució a la composició del Consell General i de les diferents municipalitats de l'illa, la segona Sentència anava dirigida a resoldre el conflicte suscitat entre la Universitat General i el braç militar. És evident que el governador, lluny de dictar una normativa a cegues, abans va fer un aplec considerable de documentació, que li va permetre disposar de la informació suficient per emetre el veredict. Requesens, una vegada escoltades les raons verbalment exposades dels privilegiats, que al·legaven el seu privilegi reial, oïdes les raons de la Universitat, consultades diverses sentències anteriors fetes pels governadors de Mallorca i Menorca, i obtinguda informació de la manera de com contribuïen els homes de paratge de Mallorca, va dictar Sentència.

Dilluns a 5 de setembre de 1441, quasi dos anys després de la proclamació de la primera Sentència, Requesens va dictar la segona. A l'acte estaven presents el Consell de Ciutadella, alguns prohoms de les viles.⁵⁷ La resolució de la Sentència fou aquesta: els homes de paratge elegirien una cavalleria de la seva propietat, per un valor aproximat a 500 diners d'or, per la qual quedarien exempts de tota càrrega comuna. Tampoc pagarien ni podrien ser obligats a pagar pels fruits que fossin derivats d'aquella, excepte si pretenien vendre'ls fora d'aquella propietat. Per aquella propietat tampoc pagarien talles i altres contribucions comunes, però si en l'armament d'una armada equipada per la defensa de l'illa o en la compra d'armes, adob de murs, construcció de valls, conducció d'aigües, talaies i escoltes. Però aquell dictat no seria vàlid fins que cadascun d'ells no hagués elegit la propietat sobre la qual pensaven descarregar aquells 500 diners d'or.

56 Aquest Privilegi no figura en el Llibre Vermell de Ciutadella.

57 Joan de Verí, jutge ordinari de Menorca, que va llegir la Sentència, els Jurats de l'illa i el notari Pere Serra, representant dels homes de paratge Jordi Martí, Pere Martorell sènior, Pere Martorell júnior, Gabriel Martorell, Andreu Martorell. Eren testimonis Nicolau Uguet prevere de Maó, Gabriel Morlà i Miquel de Borge notari, Francesc de Déu i Martí de Belloch, habitants de Ciutadella, Joan Fuxà notari i escrivà de la cúria d'Hialor i molts altres habitants de Ciutadella.

La petició dels homes de paratge de poder assignar dues o més possessions per desgravar els 500 diners d'or francs va ser rebutjada, ja que tots els components de la universitat s'hi van oposar. Una vegada acceptada, aprovada i jurada, el governador permetia als homes de paratge poder elegir el seu representant (Jurat) en la següent Vesprada de Nadal, comanant als litigants el respecte d'una part vers l'altra.

Dilluns 18 de setembre de 1441. Pere Martorell júnior compareixia davant la Cúria del governador i elegia la possessió que tenia en el Cap de Banyuls, per 500 morabatins d'or que deia tenir francs. Dissabte 23 de setembre, compareixia davant la Cúria Francesc Alemany, síndic i procurador del Jurats de l'illa i va fer una còpia de la Sentència.

Els Jurats donaren resposta a Pere Martorell jove negant-li acceptar aquella alqueria pels 500 diners d'or, ja que no era just que una propietat amb un valor més alt fos franca per aquella quantitat. De manera que elegís una altra propietat de menor valor. A més, li denegaren acceptar la deducció de 500 morabatins que deia tenir francs.⁵⁸

Dilluns, 25 de setembre, el notari Joan des Prats va fer una còpia de la Sentència per a Pere Martorell júnior, el qual va prometre avenir-se. Pere Martorell júnior es presentà davant la cúria i va rectificar la seva declaració al·legant que ell no havia dit que elegia l'alqueria per 500 morabatins, sinó per 500 diners, (perquè ell no sabia que eren morabatins) però que el notari va escriure erròniament 500 morabatins, en lloc de 500 diners d'or. El notari certificava el seu error.⁵⁹

Des del mes de setembre de 1441 al mes de maig de 1442 els homes de paratge varen dir quines eren les propietats que elegien per gaudir d'aquella deducció. Amb aquestes manifestacions hem de creure que els privilegiats acceptaren aquella resolució.

Característiques de la Segona Sentència

Aquesta segona Sentència de Requesens (1441) té una estructura formal molt semblant a la primera (1439), per tant creiem que també és un document redactat per deixar constància i memòria posterior dels esdeveniments succeïts a Menorca des del 5 de setembre de 1441 fins el 12 de maig de 1442, pocs mesos abans de l'aprovació definitiva de la Sentència pel rei Alfons V el Magnànim.

Després d'un preàmbul, on es refereix la rivalitat existent entre el Consell General i els homes de paratge de Menorca, s'esmenta amb acurat detall la tasca compiladora d'informació feta pel Governador, la qual la va obtenir tan escoltant els testimonis dels afectats, com de les sentències i disposicions anteriors fetes per altres governadors, analitzant els seus encerts i els seus errors. I per una major equitat, demanà quina mena de contribució feien els cavallers i donzells mallorquins.

Al preàmbul segueix la Sentència, signada el 5 de setembre de 1441. Però aquella, lluny de ser un nou document de franquesa concedit als homes de paratge menorquins, és la

⁵⁸ *Item és encara més la dita elecció per lo dit honrat en Pere Martorell de la dita alcharia feta nulla per so car dia que elegex aquella per D morabatins d'or, que ha franchs, so que no pot fer en alcuna manera, com tansolament los homens de paratge hagen franchs D diners d'or e no D morabatins d'or ...*, p. 6.

⁵⁹ Era una justificació poc creïble, quan cada 7 anys es pagava l'impost del morabatí o monedatge, pel qual cada foc pagava 8 sous, és a dir, un morabatí al rei.

confirmació d'un altre document anterior que eximia als cavallers i donzells de contribuir en certes càrregues comunals, però ara els obligava a pagar per altres qüestions tocants a la defensa del territori.

En tot moment, la segona Sentència manté un tarannà conciliador, procurant no caure en favoritismes. Però si abans els components del braç militar gaudien de moltes prerrogatives i exempcions, i rebien una assignació anual pel manteniment d'un cavall armat de la Procuració reial, ara eren obligats a passar per la Cúria del Governador per manifestar els seus béns, assignar la cavalleria o propietat de la qual volien ser francs, i de la resta dels immobles a pagar com a qualsevol ciutadà. Era evident que la seva importància com estament i aportació bèl·lica per a la defensa de l'illa havia migrat.

Amb tot, el document resulta ser l'apèndix final de la Sentència de Galceran de Requesens, que tanca el cercle de dissensions, controvèrsies i desavinences que afectaven Menorca a la primera meitat del segle XV. El manifest final, escrit pel notari, deixa palès el fi de la controvèrsia, quan els nobles menorquins, un darrera l'altre van assignant la seva cavalleria per gaudir de l'exempció. A la relació no hi figuren tots els homes de paratge, però és evident que no era intenció fer una relació exhaustiva de tots ells.

L'estructura de la Universitat General i particular de les viles menorquines segons la Sentència de Galceran de Requesens

Prescindint de tots els actes protocol·laris que envolten els esdeveniments redactats en la Sentència, el document promulgat pel governador i després ratificat per Alfons V el Magnànim el 1442, certifica el tarannà polític i la capacitat negociadora d'un home d'estat que, malgrat el seu alt rang i el seu poder, va saber comprendre els petits problemes que afectaven els menorquins, i va saber pacificar i remodelar, amb un gran sentit conciliador, una societat medieval aferrissada, amb odis ancestrals, mals entesos i un neguitós llarg etc. que feien la vida impossible a la majoria de la gent i convertia les reunions del Consell General de la Universitat menorquina en un camp de batalla dialèctic, on regnava la crispació i el desconcert.

També és cert que la Sentència era promulgada amb una greu amenaça. Però també hi ha que dir que la majoria dels 30 punt redactats en un primer moment a Barcelona, foren modificats una i altra vegada, a petició dels representants menorquins, tant presents a la Ciutat Comtal, com després davant la municipalitat particular de cadascuna de les poblacions menorquines, sense fer diferències entre les principals (Ciutadella i Maó) i les més petites (Alaior i Mercadal). Un clar exemple seria la petició feta pels vilatans de la pobla d'Alaior a Requesens, que en menys de dues setmanes van canviar totalment el seu règim municipal a petició dels interessats.

La configuració de la Universitat particular de Ciutadella

A la població de Ciutadella, considerada el cap de Menorca, hi residien les màximes autoritats de l'illa: Lloctinent de la governació, el Batlle General, el Procurador reial o Tresorer, el paborde eclesiàstic, etc. molts d'ells amb la seva Cúria. Segons la Sentència, la població de la vila era dividida en quatre braços o estaments: el braç militar o de cavallers i donzells; el braç major de ciutadans i burgesos; el braç mitjà o de pagesos i el braç menor, format pels menestrals, mariners i altres persones de mar. De cada braç s'havia d'elegir un

Jurat. Del braç major i braç mitjà es sortejarien 4 consellers de cada estament, mentre que del braç menor tan sols s'elegirien 2 consellers. Així doncs, la vila de Ciutadella aportaria al Consell General de l'illa 14 representants, quatre Jurats i deu Consellers.

La Sentència promulgada no va fer cap rectificació al respecte. La configuració municipal de Ciutadella no va ser alterada. Encara que el 24 de desembre de 1439, el governador prohibia als homes que integraven el braç militar de poder elegir el seu representant (en aquest cas el Jurat) fins que no haguessin solucionat el contenciós existent amb la Universitat General, és a dir, entre els altres estaments. Però la petició més greu era la que va fer la Universitat al governador Requesens demanant la supressió de la representació del braç militar, en considerar que no era just i de raó que un nombre tan reduït de gent formés un estament, quan els altres braços estaven representats per un nodrit grup de persones.

Era una petició inusual dintre d'una societat medieval, on el senyor i cavaller era una autoritat a tenir en compte. Però és evident que aquesta petició feta d'una manera formal a un governador, representant del rei, el qual distingia els cavallers ocupant-los en càrrecs de responsabilitat, demostra un sentit i una maduresa política impròpia del seu temps i de part dels components dels altres estaments socials. Era evident que la situació social i política de Ciutadella i de Menorca estava alterada, on els grups socials estaven enfrontats, i on el dia a dia es vivia d'una manera angoixosa; una situació que s'agreujava quan se sumaven les divergències i qüestions existents entre Ciutadella i les demés poblacions menorquines.

L'estructura de la Universitat de Maó

La primera redacció de la Sentència de Requesens, feta en els primers mesos de l'any 1439 a Barcelona, donava la primera reglamentació sobre la divisió corporativa de la vila de Maó. Segons els juristes barcelonins, a Maó tan sols hi havia tres classes socials, raó per la qual el governador manava fer tres grups o braços de tots els homes, majors de 25 anys i hàbils per exercir els càrrecs municipals.

Integrarien el braç major els burgesos, ciutadans, mercaders, notaris, especiers etc.; serien del braç mitjà les persones dedicades a activitats artesanals, els menestrals, mariners, i altre gent de mar, residents i amb casa a la vila. Pertanyerien al braç menor tots els pagesos o fora vilatans residents a la vila o en el seu terme. Per aquesta raó, Requesens manava confeccionar tres sacs, un per cada estament social, dels quals seria extret de cadascun d'ells un rodolí, el nom del qual seria nomenat Síndic per l'any següent. Després un minyó extrauria 2 rodolins del sac del braç major, 1 del braç mitjà i un altre del braç menor, el nom dels quals serien nomenats Consellers. Aquestes 4 darreres persones elegides representarien el municipi a les sessions del Consell General, a celebrar sempre a l'església de Santa Maria de Ciutadella.

Una vegada feta aquesta primera elecció, el nen trauria de cada sac altres 6 rodolins que correspondrien a les 18 persones que l'any següent ocuparien el càrrecs de consellers de la vila particular de Maó. Així doncs, la municipalitat de la vila seria regida pels tres síndics i els 18 consellers, configurant tots ells la universitat particular maonesa.

Aquesta primera reglamentació, que intentava posar un ordre dintre del règim municipal menorquí, va sofrir un primer canvi abans que la Sentència fos confirmada per la reina. Els representants de la Universitat menorquina, en la persona de Joan de Verí de Maó,

demanaren poder fer una modificació en l'elecció dels síndics i consellers de la vila.

En aquesta primera correcció es mantenien els tres braços (major, mitjà i menor) i el nombre de Síndics, un per cada braç, però variava la distribució dels consellers pel Consell General, de manera que els 4 Consellers serien elegits del braç major i del sac dels pagesos, dos i dos respectivament. El braç mitjà no tindria representació en el Consell General. Però també sofria modificació la composició del règim municipal de la població. Els vilatans de braç major elegirien a 6 representants, mentre que els del braç mitjà veurien reduïda la seva representativitat a tres consellers. Els pagesos elegirien a 9 representant. Així doncs, en aquesta segona disposició es mantenia el nombre de persones elegides pel consistori: 3 síndics i 18 consellers, que en conjunt sumaven 21 membres.

Una vegada que fou publicada la Sentència a l'església de Santa Maria de Ciutadella el 10 de novembre de 1439, Galceran de Requesens, començà el recorregut per totes les viles menorquines amb la intencionalitat de fer-la pública en cada una de elles.

Arribat a la vila de Maó i reunit el consell de la universitat particular de la vila, fou llegida i publicada la Sentència (27 de novembre de 1439) en presència dels 3 síndics i dels 18 consellers, composició municipal que creiem que era l'estructura anterior a la publicació de la normativa. Una vegada llegida la Sentència, els representants municipals de Maó suplicaren al governador poder fer unes modificacions que canviaven la composició municipal de Maó.

La vila de Maó comptaria a partir d'aquell moment amb quatre estaments o braços. Dos per la població vilatana (braç major i braç menor) i altres dos per la població forana (braç major i braç menor). Dels dos braços de la població vilatana es sortejarien dos Síndics, un de cada braç; del braç major dels pagesos s'elegiria el tercer Síndic. Però es reduïa a 2 el nombre de Consellers assistents al Consell General, que sorgirien dels dos braços menors, vilatà i pagès. Els consellers municipals mantindrien el nombre de 18, però variava la seva composició: per a la vila, 5 del braç major i 4 pel braç menor, pels forans, 4 del braç major i 5 pel braç menor.

Maó mantenia els seus 21 representants en el consistori (3 Síndics i 18 consellers) però minvava la seva representativitat en el Consell General amb 2 Consellers.

Segons la Sentència	Consell part.	Consell G.	Consell particular.
Braç major	1 Síndic	2 Consellers	6 Consellers
Braç mitjà	1 Síndic	1 Conseller	6 Consellers
Braç menor	1 Síndic	1 Conseller	6 Consellers
	3 Síndics	4 Consellers	18 Consellers
Primera modificació	Consell part.	Consell G.	Consell particular.
Braç major	1 Síndic	2 Consellers	6 Consellers
Braç mitjà	1 Síndic	--	3 Consellers
Braç menor	1 Síndic	2 Consellers	9 Consellers
	3 Síndics	4 Consellers	18 consellers

Rectificació feta el 27 de novembre de 1439

	Consell part.	Consell G.	Consell particular
Poblats a la vila			
Mà major	1 Síndic	1 Conseller	5 Consellers
Mà menor	1 Síndic	--	4 Consellers
Pagesos			
Braç major	1 Síndic	1 Conseller	4 Consellers
Braç menor	--	--	5 Consellers
	3 Síndics	2 Consellers	18 Consellers

Les rectificacions fetes a la vila de Maó manifesten dues qüestions importants: la minva de la participació maonesa en el sí de la Universitat General de l'illa i certes tensions socials internes en el regiment municipal de la població.

La vila de Maó va ser dotada en un primer moment amb 4 representants en el Consell General, xifra que va quedar reduïda a 2 membres després de la segona rectificació. La minva va ser efectuada en el sí del propi consistori maonès, sense cap mena de pressió per part de la vila de Ciutadella. Era evident que amb aquella darrera resolució, el seu paper i pes específic dintre del Consell General minvava considerablement. No pareix que tal reducció fos imposada pel governador, en considerar que la suma dels representants forans (4 Consellers de Maó, 3 d'Alaior i 3 de Mercadal) no sumessin una xifra tan propera a 14, que era els nombre de Jurats i Consellers de Ciutadella.

Les tensions internes que presumiblement afectaven a la població de Maó eren motivades per la representació de cada un dels estaments en el sí del consell municipal particular. Podrien dir que a petita escala, la situació municipal de Maó era semblant a la que afectava a Ciutadella amb la resta de les viles de fora. Els habitants de la vila de Maó, dedicats a activitats comercials, marineres i administratives, gaudien d'una important representació en el consistori, situació que no devia ser ben acollida pels pagesos que vivien en el terme. Així, la representació donada en un principi per la Sentència (23 de maig de 1439) de 2 síndics i 12 consellers per la població vilatana, contrastaven amb l'escassa representativitat d'1 síndic i 6 consellers de part dels pagesos.

En la primera rectificació s'observa que es va aconseguir una paritat entre uns i altres, de manera que el règim municipal de la vila va quedar en equilibri. Però mancava una segona estructuració. Els menestrals, en aquells moments ja molt més nombrosos que els burgesos, ciutadans i botiguers, degueren demanar una major representació en el consell municipal, de manera que dels 9 representants vilatans, 5 serien de mà major i els altres 4 de mà menor o menestrals, quan en la primera correcció tan sols lis havien assignat 3 representants.

La Universitat d'Alaior segons la Sentència de G. de Requesens

Segons la distribució feta per la Sentència dels habitants poblats, aptes per desenvolupar càrrecs municipals de la vila d'Alaior, en aquella tan sols hi havia dos estaments: un braç major de pagesos i un braç menor de menestrals.

Pel braç major la Sentència assignava 1 Síndic i un conseller pel Consell General de l'illa, mentre que pel braç menor tan sols un Síndic. Pel regiment municipal de la pobla determinava 6 representants del braç major i altres 4 del braç menor, el que indicava la presència d'una majoria de població pagesa enfront de la que s'ocupava d'activitats artesanals.

Promulgada la Sentència el 10 de novembre de 1439 a Ciutadella, Requesens recalà a Alaior el 26 de novembre d'aquell mateix any, on davant el consistori municipal i una nodrida audiència proclamà la nova ordenança. En aquella reunió el consistori municipal estava integrat per 2 síndics i 12 consellers, que amb l'aplicació del nou estatut veia reduïda la representativitat del consistori en dos consellers.

Però quan el Governador, de retorn de la població de Maó i anant ja cap a Ciutadella, va romandre novament a Alaior (5 de desembre de 1439), la municipalitat local li va demanar l'aprovació d'una esmena que significava una modificació substancial de la primera proposta. Una vegada feta i aprovada, el nou consistori municipal i els seus representants al Consell General es sortejarien d'aquesta manera: de tots els habitants elegibles es farien dos sacs, un de braç major, que agruparia a tots els vilatans i poblats en el terme que fossin pagesos i propietaris de possessions, alqueries o rafals, i un de braç menor, on s'insacularien tots els vilatans i forans ocupats en activitats menestrals.

Aquesta nova divisió (detectada també a Maó) fa creure que a la vila d'Alaior hi devia haver gent assalariada, residents a la pobla, propietària d'una casa o amb un habitatge llogat, que practicava treballs ocasionals artesanals i feines de camp en èpoques de collita, que alternava unes i altres segons l'estacionalitat. Així, del nou braç major s'elegiria un Síndic i un conseller pel Consell General, mentre de l'altre braç es sortejaria l'altre síndic. En quant a la participació municipal, es demanava que fossin elegits de cada braç 6 representants, que en total sumarien 12 consellers, nombre del que gaudia la població abans de la promulgació de la nova ordenança.

Segons la Sentència de G. de Requesens

	Consell part.	Consell G.	Consell universitat d'Alaior
Poblats a la vila			
Braç major (de pagesos)	1 Síndic	1 Conseller	6 Consellers
Braç menor (de menestrals)	1 Síndic	--	4 Consellers
	2 Síndics	1 Conseller	10 Consellers

Rectificació de 5 de desembre de 1439

	Consell part.	Consell G.	Consell universitat d'Alaior
Poblats a la vila			
Braç major (vila i terme)	1 Síndic	1 Consellers	6 Consellers
Braç menor (vila i terme)	1 Síndic	--	6 Consellers
	2 Síndics	1 Conseller	12 Consellers

El fet de que els dos nous consellers de la universitat particular d'Alaior fossin afegits al braç menor, i el seu nombre de representants s'equiparés al braç major, manifesta ja que la pobla era ja una vila consolidada.

Composició de la Universitat del Mercadal i del Castell de Santa Àgueda

Les notícies sobre la pobla del Mercadal i castell de Santa Àgueda són més escadusseres, però és evident de el seu desenvolupament fou molt semblant a les viles ja descrites. La pobla era representada en el Consell General de l'illa pels dos síndics i un conseller, de manera que hem de creure que la mà major representaria els vilatans pagesos, mentre que la mà menor seria pels artesans o pagesos llogats de la vila.

La manera d'eleger els seus representants no es detalla a la Sentència, però diu que es faria com a Ciutadella i les altres viles. El 24 de novembre de 1439, el Governador va publicar la Sentència davant de 2 Síndics i 9 consellers a l'interior de l'església de Sant Martí, composició municipal que no va experimentar cap mena de variació i es va mantenir igual.

Composició del Consell General de l'illa de Menorca, després de la Sentència

Les modificacions fetes entre el 10 de novembre i el 16 de desembre de 1439 varen modificar substancialment la composició i estructura del Consell General fet el 23 de maig del mateix any.

Segons la Sentència de 23 de maig

Població	Jurats	Síndics	Consellers	Total
Ciutadella	4 Jurats	--	10 Consellers	14
Maó		(3 Síndics)	4 Consellers	4 (1)
Alaior		2 Ssíndics	1 Conseller	3
Mercadal i (cSA)		2 Síndics	1 Conseller	3
Total	4 Jurats	4 Síndics	16 Consellers	24

(1) Els síndics de la vila de Maó no formaven part del Consell General de l'illa.

Segons la composició final

Població	Jurats	Síndics	Consellers	Total
Ciutadella	4 Jurats	--	10 Consellers	14
Maó		(3 Síndics)	2 Consellers	2 ⁽¹⁾
Alaior		2 Síndics	1 Conseller	3
Mercadal i (cSA)		2 Síndics	1 Conseller	3
Total	4 Jurats	4 Síndics	14 Consellers	22

(1) Els síndics de la vila de Maó no formaven part del Consell General de l'illa.

En la primera redacció, el Consell General de Menorca quedava configurat amb 24 representants: 4 Jurats, 4 Síndics i 16 consellers. Mentre que amb la rectificació posterior de dia 27 de novembre, el Consell General quedà estructurat amb 4 Jurats, 4 Síndics i 14 consellers. La pèrdua de 2 representants en el Consell General per part de la població de Maó es va decidir en la darrera reunió feta en aquella vila, entre el Governador i els representants municipals de Maó.

No podem explicar quins varen ser els factors que determinaren aquesta variació en la representativitat de Maó en el Consell General, ja que amb aquella reducció la part forana illenca va sortir perjudicada, sobretot alhora de fer front a la prepotència de la vila de Ciutadella i per avalar les reivindicacions que sempre feien a favor dels seus drets. Amb la primera composició dictada per la Sentència de 23 de maig de 1439, Ciutadella comptava amb 14 representants, mentre que els forans sumaven 10, proporció que hagués permès una oposició més ferma davant les arbitrietats dels Jurats. Amb la rectificació del 27 de novembre, els 8 representants forans (síndics i consellers del General) no podrien exercir una pressió tan enconada com abans.

Amb tot, la proporcionalitat entre ciutadans i forans establerta per la Sentència era de 14/8, és a dir entre el 63% i 37% proporció molt semblant a l'existent entre els ciutadans i els forans a l'illa de Mallorca, que era del 66% i un 33% establerta pel rei Sanxo I de Mallorca l'any 1315 en la seva Sentència Arbitral.

Consideracions finals

La Sentència que Galceran de Requesens atorgada a l'illa de Menorca és una normativa que s'aplicà a moltes altres ciutats dels regnes de la Corona d'Aragó amb la finalitat de donar una solució als problemes suscitats entre els diferents estaments socials que les integraven.

La mateixa sentència menorquina al·ludeix a la concedida a la ciutat de Xàtiva (1427) per acabar amb les divergències entre els seus habitants,⁶⁰ però una normativa similar la reina Maria la donà a la ciutat de Saragossa (26 de febrer de 1442);⁶¹ un document similar l'Infant Joan de Navarra, futur rei Joan II, l'atorgà a la ciutat de Castelló (València 22 de maig 1446),

⁶⁰ ACM, Llibre Vermell de Ciutadella, f. 200-4; El document fou publicat per SARTHOU CARRERAS, C.: *Datos para la Historia de Játiva*, I, Játiva, 1933, p. 192-195.

⁶¹ MORA y GAUDÓ, M.: *Ordinaciones de la ciudad de Çaragoça*, II, Zaragoza, 1908, p. 583-587.

i el mateix Alfons V, el concedí a la Ciutat de Mallorca (Ciutat 10 octubre 1447).⁶² Altres documents similars foren atorgats a les ciutats de Barbastro (1454) i Girona (1457).

Tots ells tenen unes característiques semblants: l'establiment del règim de sac i sort, substituint l'antic sistema d'elecció; s'imposava la insaculació de tots els ciutadans hàbils per exercir les funcions municipals; en la seva redacció intervenen dues persones graduades en Dret; es manava la confecció de caixes tancades amb diferents claus i panys, amb la intenció d'evitar frauds i que el poder de la ciutadania caigués en mans d'uns pocs...

Evidentment també existeixen diferències, el que fa pensar que la redacció de cada Sentència s'adequà a les necessitats i problemàtica de cada un dels municipis. Així, mentre que a Mallorca l'estructura municipal de les poblacions foranes es va fer d'una manera general, agrupant viles amb unes característiques semblants, a Menorca cada població va gaudir d'una composició municipal específica i pròpia. També és de consideració que a Menorca la problemàtica social era doble. Una rivalitat entre les poblacions foranes respecte a Ciutadella, que ostentava la superioritat política i institucional de l'illa, i la confrontació entre tots els estaments socials i la classe noble. Si la primera era de caràcter general, la segona era més pròpia i particular de la municipalitat de Ciutadella. El reduït nombre de cavallers i donzells es negaven a contribuir en les càrregues comunes i de defensa del territori, raó per la qual la Universitat General no permetia l'elecció del Jurat militar per integrar-lo en el Consell General. Una segona sentència de Requesens, dictada el 1441, va resoldre també el contenciós.⁶³

M. Lluïsa Serra encerta en considerar que Requesens es decantava a favor dels ciutadans i menestrals, mostrant ja un tarannà en favor de la Busca i en oposició a la Biga (classe privilegiada), actuació que més tard es desvetllarà de forma més nítida. Però a Menorca no existia un patriciat urbà o una aristocràcia rural enriquida. Més bé els cavallers i donzells medievals menorquins, malgrat fossin posseïdors d'alqueries, rafals i altres propietats, sofrien els embats propis de l'època i veien les seves rendes minvades. A més, com ja hem dit, formaven un grup social reduït, i en molts casos ambé patien dificultats econòmiques per mantenir el prestigi social de sempre.

A més d'aquestes puntualitzacions de caràcter general és necessari concretar altres en particular. Així, la Sentència intentà donar solució a tres punts de controvèrsia que dificultaven el desenvolupament harmònic de la vida ciutadana. Per aquesta raó les disposicions fetes i rectificades en tres ocasions pretenien:

- Implantar un sistema que permetés l'elecció del càrrecs del Consell General i definir la seva configuració.
- Fixar la composició del règim municipal de les pobles de Menorca.
- Establir unes normes de control del Deute públic de la Universitat General.

62 PONS, A.: "Constitucions e Ordinacions del Regne de Mallorca", BSAL, XXIV, 1933, p. 374 i 420.

63 HERNANDEZ SANZ, F.: *Una Sentència Arbitral...*

El sistema de l'elecció i composició del Consell General de Menorca

L'ordenança de Requesens suplantava l'antic sistema de cooptació dels Jurats i Consellers de Ciutadella per la insaculació. Des de 1301 i durant tot el segle XIV i meitat del XV, en el moment d'elegir els nous Jurats, els quatre Jurats vells presentaven al Lloctinent de la Governació una llista amb el nom dels elegits en el Consell General, dels quals l'oficial reial podia vetar a la persona que no considerés apta, i exigir que fos substituïda per una altra. Era evident que la mesura provocava aldarulls, sobretot quan el Lloctinent es negava a acceptar els quatre nomenaments. Però també cal considerar que el sistema era una porta oberta a favoritismes i exclusions impropis.

Abans de la promulgació de la Sentència era la sort la que determinava qui seria Jurat o Conseller de cada un dels quatre estaments de la població ciutadellenca: un Jurat de cada estament, i 4 Consellers pels ciutadans i burgesos, 4 Consellers pels pagesos i 2 pels mariners i menestrals. Així, el nombre de persones de Ciutadella que intervenien en el Consell General no va experimentar cap canvi. Tan sols havia canviat el sistema de l'elecció. Però aquella seguia essent per estaments.

La modificació que va sofrir Maó en quant al règim municipal i la seva participació en el Consell General no pot ésser considerat una prova de la seva creixent importància. El mateix procés de canvi es donà a la pobla d'Alaior, segurament seguint aquesta un mimetisme municipal respecte a Maó, però si observem la darrera composició municipal i la seva representativitat en la Universitat General es dedueix que més del 50% de la població seguia essent camperola i aquella sobrevalorada.

Fins el 1439 la vila de Maó aportava al Consell General 4 Consellers. Incomprendiblement els 3 Síndics que eren elegits anualment, i que representaven el tres estaments socials de la vila, no formaven part del Consell General. Després de la Sentència, el nombre de consellers pel General quedava reduït a dos, però mantenia el nomenament dels tres síndics. La pregunta que ens fem i a la que no respon la Sentència és ¿després de la seva promulgació, els tres Síndics de Maó acudirien al Consell General juntament amb els 2 Consellers? De ser així, la representativitat de Maó hauria sumat 5, és a dir un vot més. Però la Sentència no ho especifica. De mantenir-se l'estatus anterior, Maó amb 2 consellers hauria fet minvar la representativitat forana envers Ciutadella.

Les poblacions d'Alaior i Mercadal –castell de Santa Àgueda aportaven al Consell General els dos Síndics i un Conseller cada una, representativitat que no fou alterada. Per tant, creiem que després de l'ordenança, Maó degué aportar els 3 Síndics i els 2 Consellers, de la mateixa manera de com ho feien les altres dues poblacions menorquines. Així, la participació ciutadana i forana a la Universitat General de Menorca seria de 4 Jurats i 10 Consellers de Ciutadella més 7 Síndics i 4 Consellers de Maó, Alaior i Mercadal. Si abans el Consell General era constituït per 24 membres, a partir de 1440 quedaria integrat per 25 membres.

La configuració de les diferents municipalitats menorquines

La municipalitat de la vila de Ciutadella s'estructurà segons els 4 estaments socials que la configuraven, i la seva composició era la mateixa que la descrita per la primitiva Universitat

General de Menorca, de manera que la municipalitat de Ciutadella era el nucli embrionari i originari de la Universitat General de l'illa.

La població de Maó primerament s'estructurà amb l'antic ordre social, per estaments: braç major, braç mitjà i braç menor. De les persones insaculades s'elegirien una de cada braç, que aquell any ocuparia el càrrec de Síndic. A continuació s'extraurien de cada sac 6 bolles de cera, que composarien els 18 consellers de la universitat particular de Maó. Una vegada feta la segona i tercera rectificació, la composició de la gent de Maó va quedar estructurada en dos grups: vilatans i forans. I cada subgrup era novament dividit en dos braços o mans: major i menor. Dels dos braços de la població vilatana s'elegirien 2 Síndics, un de cada braç. Dels dos braços de la població forana o rural, tan sols s'elegiria un Síndic de braç major.

Amb aquesta mateixa estructura s'elegirien els consellers de la universitat particular de la vila. Cinc consellers de mà major, 4 de mà mitjana representarien la població vilatana; Quatre consellers de mà major i 5 de mà mitjana per a la població de pagesos. De tal manera que si abans la vila de Maó comptava amb 3 Síndics i 18 consellers pel seu regiment municipal, després de 1440 mantindria el mateix nombre de representants, però havia canviat la seva configuració social.

A la vila d'Alaior no es varen produir molts canvis. La composició de la universitat particular d'Alaior abans de la Sentència era de 2 Síndics i 12 consellers, els quals eren elegits de 2 estaments: braç major de pagesos i braç menor de menestrals. De cada braç s'elegia un síndic i 6 consellers.

Promulgada la Sentència (10 de novembre de 1439) el consistori havia de ser reduït a 2 Síndics i 10 consellers, sis del braç major i 4 del braç menor. La nova modificació (5 de desembre de 1439) va permetre que el braç major aglutinés a tots els vilatans que fossin pagesos, propietaris de possessions, alqueries i rafals, mentre que el braç menor seria format pels vilatans dedicats a activitats artesanals i menestrals. De cada grup s'elegiria un Síndic i 6 consellers, rectificant la primera decisió dictada.

La configuració de la universitat particular de la pobla del Mercadal pareix que va ser molt similar a l'exposada anteriorment per la pobla d'Alaior. Dels dos braços, major i menor (pagesos i menestrals) s'elegirien 2 síndics, un de cada braç, i 9 consellers, possiblement 5 de braç major i 4 de braç menor. Però la Sentència no ho especifica. La seva configuració municipal no va experimentar cap canvi.

El control del Deute Públic i el sanejament de les finances de la Universitat

Era el nucli central de tots els mals, discòrdies i aldarulls que s'havien produït entre els ciutadans i forans, i entre la Universitat General i les viles foranes. Per aquesta raó el Governador a més de manar nomenar un clavari, recaptador i receptor de tots els ingressos i a la vegada pagador de les despeses de la Universitat, dels rèdits del Deute Públic contreta amb els compradors -inversors mallorquins i catalans, obligava a tenir uns *oirdors de comptes*. Per consegüent prohibia als Jurats i Consellers cobrar i fer pagaments sense la intervenció del clavari. Cobrar els seus deutes si eren creditors de la Universitat, durant el seu exercici, i que totes les despeses fossin aprovades en el Consell.

Manava nombrar a 5 *oidors de comptes*, de manera que 2 fossin de Ciutadella i un de cada una de les tres parròquies, per revisar la comptabilitat anual. Legislava sobre la compra i venda de blat, i sobre les missatgeries, un dels punts més controvertits amb les viles de fora.⁶⁴

Cloenda

El document fou manat copiar amb lletra gòtica per ésser guardat a cadascun dels arxius de les universitats particulars de Menorca per la seva aplicació. A l'actualitat tan sols coneixem dues còpies, la del Llibre Vermell de Ciutadella i la còpia que es guarda a l'Arxiu de Maó, sobre el qual M. Lluïsa Serra elaborà el seu estudi.

La Sentència va tenir un gran ressò i una gran transcendència per a tota Menorca, que amb constants modificacions va perdurar fins l'any 1835, amb l'establiment definitiu del règim liberal espanyol.⁶⁵ Els canvis més importants es produïren en el segle XVII, quan en el consell particular de Ciutadella entraren dos membres del braç militar –que fins llavors havien tingut vetat l'accés– i l'any 1640, data en que Felip IV permeté la segregació de la vila de Maó de la Universitat General. Deu anys després, les universitats d'Alaior i Mercadal aconseguïren semblant privilegi.⁶⁶

64 El tema econòmic no és l'objectiu d'aquest treball. Malgrat tot, és il·lustratiu i aclaridor consultar SASTRE, F.: *Algunas notas sobre la situación económica de las instituciones menorquinas en la primera mitad del siglo XVI*, Menorca, 1989.

65 CASASNOVAS, M.A.: *La Universitat General de Menorca...*, p. 34-36.

66 CASASNOVAS, M.A.: *La Universitat General de Menorca...*, p. 35-37.

